

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

När barn inte vill gå till skolan

En kvalitativ studie om professionellas samverkan vid
problematisk skolfrånvaro

Luisa Vasquez Nieminen &
Linnéa Björkman
Kandidatuppsats SOPB63
VT24
Handledare: Dawan Raoof

Abstract

Authors: Linnéa Björkman & Luisa Vasquez Nieminen

Title: *When children doesn't want to go to school - A qualitative study about interprofessional cooperation regarding problematic school absenteeism*

Supervisor: Dawan Raof

Assessor: Hans Knutagård

Problematic school absenteeism among students attending compulsory or upper level lower secondary school have come to increase dramatically in recent years. The aim of this study is to get an overview of the cooperation between organizations regarding professional work with the target group, and survey possible important factors during the development of problematic school absenteeism. We used a qualitative method and organized six semistructured interviews with professionals working towards upper level lower secondary school. To summarize it can be said that a combination of psychosocial, individual and organizational factors are to be considered as underlying causes regarding the development of problematic school absenteeism. Therefore, individual adaptation and flexibility is important when working with these youths in order to bring them back to the school environment. Further, the study shows that the secrecy between concerned organizations has a big impact on interprofessional cooperation since it has a tendency to slow down the working process and collective contributions towards the target group.

Key words: *problematic school absenteeism, cooperation, interprofessional cooperation, school social work, social services, risk factors.*

Förord

Ett stort tack till de informanter som tog sig tid att träffa oss och medverka i vårt examensarbete, det var väldigt kul att få träffa er och ta del av era erfarenheter och tankar. Vidare skulle vi även vilja tacka vår handledare, Dawan Raoof, som varit en stor hjälp och inspiration under arbetets gång.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Problemformulering.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	8
2. Tidigare forskning.....	8
2.1 Psykosociala faktorer.....	8
2.1.1 Sociala riskfaktorer.....	9
2.1.2 Familj & hemmiljö.....	10
2.2 Individuella faktorer.....	10
2.2.1 Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.....	11
2.3 Organisatoriska faktorer.....	11
2.3.1 Skolans påverkan.....	11
2.3.2 Teknologiska hjälpmedel.....	12
2.3.3 Extern och intern samverkan.....	13
2.3.4 Skyddsfaktorer.....	14
3. Teoretisk utgångspunkt.....	14
3.1 Nyinstitutionell teori.....	14
4. Metod.....	16
4.1 Val av metod.....	16
4.1.1 Semistrukturerade intervjuer.....	16
4.2 Urval.....	17
4.3 Studiens genomförande.....	18
4.4 Analysstrategi.....	19
4.4.1 Tematisk analys.....	19
4.4.2 Abduktion.....	21
4.5 Etiska överväganden.....	21
4.6 Validitet, reliabilitet & tillförlitlighet.....	22
4.6.1 Validitet.....	22
4.6.2 Reliabilitet.....	23
4.6.3 Tillförlitlighet.....	24
5. Analys och resultat.....	25
5.1 Psykosociala faktorer.....	25
5.1.1 Psykisk ohälsa.....	25
5.1.2 Frånvaro föder frånvaro.....	28
5.1.3 Sociala relationer på internet.....	30
5.2 Individuella faktorer.....	31
5.2.1 De hemmasittande flickorna med ADHD.....	31
5.2.2 Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning & psykisk ohälsa.....	33
5.3 Organisatoriska faktorer.....	36
5.3.1 Skolan - en fyrkantig & oflexibel organisation.....	36

5.3.2 En önskad förbättring av den externa samverkan.....	38
5.3.3 Det skolsociala närvaroteamet - en ny institution?.....	40
6. Diskussion.....	42
7. Referenslista.....	44
8. Bilagor.....	50
8.1. Bilaga 1.....	50
8.2 Bilaga 2.....	52
8.3 Bilaga 3.....	54

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Skolungdomar med problematisk skolfrånvaro, många gånger benämnt *hemmasittare*, är ett fenomen som kommit att bli allt mer omdiskuterat i media det senaste decenniet. Det finns ingen enhetlig definition av begreppet *problematiskskolfrånvaro*, men i en statlig utredning genomförd 2016 används uttrycket för att beskriva långvarig eller återkommande frånvaro som på sikt innebär negativa konsekvenser för elevens möjligheter att uppnå kunskapsmålen (Statens offentliga utredningar [SOU], 2016:94.:21). Fenomenet berör de elever som omfattas av skolplikt enligt skollagens (2010:800) sjunde kapitel, det vill säga skolungdomar i de obligatoriska skolformerna såsom förskoleklass samt låg-, mellan- och högstadium. Gymnasieskolan är undantagen skolplikten men skolan är fortfarande skyldig att möjliggöra för eleven att fullfölja sin gymnasieexamen (Skolverket, 2021: 12). En omfattande skolfrånvaro kan resultera i att eleven inte uppnår de nationellt satta kunskapskraven som ställs och att skolgången inte fullföljs, det kan på så vis komma att ha omfattande konsekvenser för ungdomens framtid (Skolverket, 2021:9).

På grund av bristen på gemensam definition, samt eftersom det ofta råder luckor i frånvarorapporteringen, är problematisk skolfrånvaro svårt att mäta (Gren Landell, 2023:27). Skolmyndigheter samlar inte regelbundet in frånvarostatistik och det redogörs inte heller för hur många av Socialtjänstens ärenden som berör problematisk skolfrånvaro. Även avseende placeringar i familjehem eller på institution uteblir frånvarostatistiken trots att studier visar på att skolfrånvaron ofta ökar vid omplacering till den biologiska familjen. Gren Landell (ibid.: 188-189) argumenterar för att kommunen hade kunnat utvärdera sina närvarofrämjande insatser i större utsträckning om siffror på elevnärvaron rutinartat samlats in och följts upp.

I en kartläggning som Skolverket gjorde av höstterminen 2020 konstateras att 2,3% av niondeklassarna hade en ogiltig frånvaro omfattande 15-29% av den förväntade närvaron, vilket motsvarar ungefär två till fem veckor (Skolverket, 2021:25-26). Många av de tillfrågade huvudmännen uppger att coronapandemin sannolikt har haft stor effekt på frånvarosiffrorna eftersom eleverna uppmanats att stanna hemma även vid mycket små symtom (ibid.: 27). Jämförelser med frånvarodata från höstterminen 2019 bekräftar detta då det har skett en stor ökning av total frånvaro mellan terminerna. Störst är skillnaden i de lägre

årskurserna och bland de elever som har en frånvaro på 30-49%, i den elevgrupp som har 50% frånvaro var skillnaden som lägst. Således har elever med frånvaroproblematik varit mer frånvarande i samband med pandemin, medan elevgruppen med ännu större närvarosvårigheter inte påverkats i samma utsträckning.

Forskningen har visat på att olika individuella och psykosociala förutsättningar kan innebära vissa sårbarhetsfaktorer i relation till problematisk skolfrånvaro. I en studie av May m.fl. (2021:449) konstateras att frånvaro bland elever med förmodad ADHD är vanligt och att elevgruppen har dubbelt så mycket ogiltig frånvaro som övriga elever. Vid sidan om neuropsykiatriska diagnoser är psykisk ohälsa också en återkommande bakomliggande faktor (Egger, Castello & Angold, 2003:799-800). Psykosociala faktorer kan vara familjerelaterade eller skolsociala, till exempel i form av mobbning (Havik, 2021:230-231).

För att komma till rätta med problematisk skolfrånvaro har man i arbetet med dessa elever kunnat tyda på att en fungerande samverkan mellan berörda aktörer har en positiv inverkan, därav utgör samverkan en av grunderna för närvaroarbete (Gren Landell, 2023:43).

Socialstyrelsen definierar begreppet *samverkan* som ett organisatoriskt övergripande och gemensamt handlande som kan ske både inom och mellan diverse samhällsaktörer. Det finns vid samverkan ett specifikt syfte med insatsen, som exempelvis utbyte av information eller planering av samordnade aktiviteter för klienten (Socialstyrelsens termbank).

Vi har i denna studie valt att fokusera på den problematiska skolfrånvaron ur ett professionsperspektiv, det vill säga hur berörda aktörer samverkar och arbetar med målgruppen. Ett stort fokus läggs även på de psykosociala, individuella och organisatoriska faktorer som yrkesverksamma professionella tror kan ligga till grund för fenomenet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att få en övergripande bild av hur samverkan mellan olika aktörer i kommunen utspelar sig avseende arbetet med elever som har problematisk skolfrånvaro. Främst vill vi undersöka vilka metoder och pedagogiska hjälpmedel som berörda aktörer använder sig av i arbetet med att på sikt få tillbaka ungdomen till skolmiljön, men vi är även intresserade av hur professionella begripliggör den problematiska frånvaron och vilka bakomliggande faktorer som de kommer att se under deras yrkeskarriär. Med utgångspunkt i syftet vill vi undersöka följande frågeställningar:

- Hur samverkar kommunens olika aktörer i arbetet avseende ungdomar med problematisk skolfrånvaro och vad vill de uppnå med sin samverkan?
- Hur begripliggör professionella den problematiska skolfrånvaron och vilka bakomliggande faktorer anser de ligga till grund för fenomenet?

2. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer en överblick av tidigare forskning i relation till fenomenet *problematiskskolorfrånvaro* att presenteras utifrån tre huvudområden som är av intresse för studien. Det finns flera faktorer som påverkar och är bakomliggande orsaker till problematisk frånvaro, i denna studie kommer vi att fokusera på de psykosociala, individuella och organisatoriska faktorerna eftersom det är dessa fokusområden som flertalet forskare på fältet använder sig av (t.ex. Gren Landell, 2023). Inledningsvis kommer en redogörelse av tidigare forskning avseende de psykosociala faktorerna i relation till problematisk frånvaro att föras, likväl som de individuella faktorerna. Slutligen kommer en redogörelse för organisatoriska faktorer påverkan på fenomenet och dess målgrupp att föras.

2.1 Psykosociala faktorer

Forskare (Gregory & Purcell, 2014) menar på att det vid arbetet att minska frånvaroproblematiken finns ett behov av att upptäcka de övriga bakomliggande problem som ungdomen besitter, och att det därför av betydelse att yrkesverksamma inom berörda verksamheter har kunskap om vanligt förekommande riskfaktorer i syfte att identifiera möjliga orsaker till frånvaro och vara en vägledande hjälp i val av stöd och insatser. Begreppet *riskfaktor* ser till de sociala, psykologiska eller medicinska/biologiska förhållanden

som kan komma att orsaka problem som rör utveckling, hälsa eller beteende. Dock behöver riskfaktoren inte utgöra orsaken i sig, då orsaken är något som har konstaterats leda till frånvaro (Gren Landell, 2023:29). Riskfaktorer för problematisk skolfrånvaro kan relatera till individen själv, familj, skola eller sociala faktorer såsom skolkamrater och fritid. Det är sällan som den omfattande närvaroproblematiken endast beror på en orsak inom ett område, utan forskare (Black, Seder & Kekahio, 2014) uttrycker att det är vanligt förekommande att det finns ett flertal bakomliggande faktorer inom två eller flera av ovanstående områden. Likväl som majoriteten av de olika faktorerna kan komma att spela en aktiv roll inom flera områden och överlappar varandra (Backlund, Högdin & Spånberger, 2024), ett exempel på detta är ensamhet, som kan betraktas som både en individuell- och skolfaktor (Gren Landell, ibid.).

2.1.1 Sociala riskfaktorer

Sociala faktorer som ej berör skolan och hemmet har även en bidragande effekt på den problematiska skolfrånvaro. Några av dessa faktorer kan exempelvis vara att ungdomen påverkas mycket av gruppsytryck. Att bli utsatt för mobbning och kränkningar korrelerar också med skolfrånvaro, framför allt med det som benämns *school refusal* och i mindre utsträckning med det som kallas kan liknas vid "trots" (*truancy*) på svenska (Havik, Bru & Ertesvåg, 2015:231-232). Korrelationen är tydligare i de lägre årskurserna än i de högre, vilket man tror beror på att de mindre årskurserna utövar mer fysisk mobbning som i sin tur innebär större rädsla för skolmiljön än om det gäller psykisk mobbning. Man tror också att äldre elever har bättre förmåga att söka stöd från lärare och andra elever som man är trygga med. Likaså Laith & Vaillancourt (2022:4-6) konstaterar i en litteraturöversikt att mobbning och skolfrånvaro har ett samband.

En annan faktor är elever som besitter en rädsla för att bli utsatt för rån på vägen till skolan, vilket också påverkar förutsättningarna för att ta sig till skolan (Burdick-Will, Stein & Grigg, 2019). Forskning har även visat på att elever bosatta i ett fattigt eller socioekonomiskt utsatt område, där arbetslösheten är hög och framtidsutsikterna små, kan vara en bidragande faktor till skolfrånvaro (Teasley, 2004). Vad gäller gruppsytrycket i kontexten syftar man till att elever ibland hetsar varandra till frånvaro genom att till exempel uppmana varandra att skolka eller komma försent till lektioner (Backlund, Högdin & Spånberger, 2024). Bland de äldre eleverna är det vanligt förekommande att eleverna arbetar vid sidan av skolan, även detta kan komma att bli en riskfaktor då arbetet kan komma att konkurrera med skolgången och ungdomen

arbetar således istället för att gå till skolan, eller arbetar i den mån att hen inte orkar fullfölja studiegången (Gren Landell, 2023:34).

2.1.2 Familj & hemmiljö

Familjerelaterade orsaker utgör en stor riskfaktor i relation till skolfrånvaron, som kan ha sin grund i dysfunktionella familjemönster eller en förälders bristande tilltro till skolväsendet. Det kan handla om en familjemedlem som besitter psykiska eller fysiska problem, likväl som missbruk (Egger, Costello & Angold, 2003), där barnet stannar hemma för att ta hand om den sjuka föräldern eller blir tvingad till hemmavarande av föräldrarna, även kallat *föräldrastödd närvaro* (jmf. Gren Landell, 2023). Föräldrarnas negativa inställning och bristande tillit gentemot skolsystemet kan vara ett skäl till detta (Kearny, 2008). Forskning tyder på att ogiltig frånvaro är vanligare bland de barn vars hemmiljö är präglad av konflikter, övergrepp, bråk, misshandel och våld (Armfield m.fl., 2020), dessa faktorer kan således vara en orsak till att en ungdom inte vill gå till skolan. Resterande familjemedlemmars rutiner avseende arbete och skola kan även komma att påverka utvecklingen av den problematiska frånvaron hos barnet, exempelvis inom de familjer där föräldrar är långtidsarbetslösa eller sjukskrivna (Hysing m.fl., 2017), övriga syskon har problem med skolnärvaro (Chu m.fl., 2019) eller att föräldrar arbetar hemifrån. Detta var något som i samband med pandemin kom att ta sig uttryck då föräldrar kom att arbeta hemifrån och äldre elever hade digital distansundervisning (Gren Landell, 2023:34). Skolverket (2021:40) har i sin rapport avseende problematisk skolfrånvaro kunnat kartlägga hur fenomenet tar sig uttryck i relation till klasstillhörighet, där man synliggör en procentuellt högre andel ogiltig skolfrånvaro bland de ungdomar vars föräldrar inte är högutbildade och familjeekonomin är svagare. Den ekonomiska belastningen och bristande möjligheten för föräldrarna att köpa kläder efter aktuell årstid eller kollektivtrafikbiljett kan vara en bidragande faktor till att ungdomen inte kommer till skolan (Gren Landell, 2023:33).

2.2 Individuella faktorer

Individuella faktorer kan exempelvis utgöras av inlärningssvårigheter, somatiska sjukdomar eller psykiatriska diagnoser som, i relation till skolmiljön och de förväntningar som existerar där, försvårar skolnärvaro. Men även sjukdom och kroppsliga besvär såsom magont, astma, diabetes och mensvärk kan vara orsak till att eleven har frånvaro. Övriga riskfaktorer inom området är psykisk ohälsa, låg självkänsla, sömnproblematik, antisocialt beteende och tidigare

skolfrånvaro, som alla kan komma att ha en omfattande påverkan på skolnärvaron. På samma sätt som ovanstående riskfaktorer kan komma att påverka skolnärvaron, kan även frånvaron i sig kunna komma att påverka utvecklandet av problematik inom de ovannämnda faktorerna. Besitter en elev exempelvis missbruksproblematik kan detta bidra till sämre betyg och minskad skolnärvaro, men likväl kan även skolfrånvaron komma att bidra till sämre betyg och ungdomen vänder sig till exempelvis droger och kriminalitet då eleven inte känner att den får ut något från skolan (Gren Landell, 2023:32-33). Tidigare forskning visar att frånvaro i ung ålder, såsom förskolan, är en riskfaktor för utvecklandet av problematisk frånvaro i skolan (Ansari & Purtell, 2018), samtidigt som de barn som under förskoletiden haft en omfattande frånvaro även tenderar att prestera sämre i skolan än de elever som under förskoletiden hade god närvaro (Connolly & Olson, 2012).

2.2.1 Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Forskning tyder på att det finns en tydlig överrepresentation av omfattande skolnärvaro bland de ungdomar som har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar såsom autism (Totsika, m.fl., 2020) och ADHD (May, m.fl., 2021). Bland denna målgrupp är det även vanligt förekommande att besitta en samsjuklighet med en eller flera ångeststörningar, som i sig utgör en risk för ungdomen (Egger, Castello & Angold, 2003). Neuropsykiatriska diagnoser är en riskfaktor i sig, men i de fall som ungdomen får rätt stöd i relation till sin funktionsnedsättning behöver diagnosen inte nödvändigtvis leda till närvaroproblem. På så sätt tydliggörs det faktum att den individuella faktorns möjlighet att utgöra en risk för den enskilde hänger samman med förekomsten av övriga samtidiga faktorer.

2.3 Organisatoriska faktorer

På en organisatorisk nivå finns det ett flertal faktorer som har en inverkan på utvecklandet och bibehållandet av problematisk skolfrånvaro. Detta kan se till skolans bristande anpassning och pedagogiskt stöd för de elever med funktionsnedsättningar, elevens upplevda ensamhet i skolmiljön eller undervisning som av eleven upplevs som ointressant. En nyligen tillkommen organisatorisk faktor är användandet av tekniska hjälpmedel vid skolfrånvaro.

2.3.1 Skolans påverkan

Skolans sociala, fysiska och pedagogiska miljö kan komma att utgöra riskfaktorer för ungdomen i relation till skolnärvaron, men även hur skolan är organiserad. Dessa faktorer har

med andra ord sin grund i hur skolan organiserar skolgången och skoldagarna för ungdomarna (Gren Landell, 2018). Skolans sociala miljö tar sig uttryck i de sociala interaktionerna mellan elever, samt mellan elever och lärare. Idag är mobbning och diskriminering i den sociala skolmiljön en vanligt förekommande orsak till att elever inte vill gå till skolan. Skolans fysiska miljö, det vill säga exempelvis klassrum och skolgård och dess utformning, har även betydelse för elevernas närvaro. Om det finns brister i själva skolmiljön kan eleven komma att uppfatta skolan som mindre trygg, lärorik och givande (ibid.), således har skolans miljö en påverkan på elevens inläring.

Vid forskning avseende närvaroproblematik är *skolanknytning* ett begrepp som används frekvent. Begreppet syftar till att barnet känner en tillhörighet till skolan och känner en meningsfullhet gentemot sin skolgång, i anknytning till detta känner barnet sig värdesatt i skolsammanhanget (Bond, m.fl. 2007). Faktorer som bidrar till en stark skolanknytning hos eleven är stöd från skolpersonal, en god gemenskap bland klasskamrater och högt satta förväntningar på eleven avseende närvaro och lärande. Till följd av att skolan erbjuder sina elever rätt stöd kan deras skolgång komma att uppfattas som mer positiv, och bidrar till att eleven utvecklar en viss självmedvetenhet och tilltro till att klara de uppgifter som ges i skolan (Wroblewski, m.fl. 2019). Detta har visat sig ha en positiv effekt gentemot skolk, och är en skyddande faktor i sig (Gren Landell, 2023:35-36).

Man har kunnat kartlägga att frånvaro utgör en risk för ytterligare frånvaro, och vid de tillfällen som lärare eller andra berörda vuxna är bristfälliga i att uppmärksamma elevens frånvaro kan detta komma att bli ännu en utvecklande faktor. I stadiet då den omfattande frånvaron inte uppmärksammas kan detta komma att utveckla en känsla av meningslöshet och ensamhet hos eleven, att deras närvaro inte verkar vara av betydelse då det inte uttryckts några förväntningar gentemot eleven (Gren Landell, 2023:32). Skolövergångar, från exempelvis lågstadium till mellanstadium, utgör även en organisatorisk riskfaktor. Både vad gäller utvecklandet och bibehållandet av problematisk skolfrånvaro (ibid., s. 31).

2.3.2 Teknologiska hjälpmedel

På senare tid har det uppstått tekniska hjälpmedel såsom robotar med syfte att möjliggöra skolnärvaro från hemmet. Inledningsvis var robotens syfte att inkludera de elever som på grund av längre sjukhusvistelse, vid exempelvis cancer, i undervisningen. Användningssyftet är något som på senare år kommit att utvecklas och roboten används idag i ett flertal svenska

kommuner vid arbetet med ungdomar med omfattande skolfrånvaro. *No Isolation* (u.å) som tillverkar AV1-robotarna beskriver det teknologiska hjälpmedlet som “en telepresence-robot som gör det möjligt för elever att delta i undervisning och sociala sammanhang när de inte kan vara på plats, och underlättar återgång när det dags att komma tillbaka”. Genom en surfplatta kopplar eleven upp sig till roboten som står placerad i klassrummet och kan på så vis ta del av undervisningen, utan att läraren behöver göra Anpassningar. Via surfplattan kan eleven rotera robotens huvud för att få en överblick av klassrummet, “räcka upp handen” genom att roboten ändrar färg, kommunicera genom robotens högtalare och reagera genom att ändra det ansiktsuttryck som syns på robotens display (No Isolation, u.å).

2.3.3 Extern och intern samverkan

Både intern och extern samverkan är något som vid arbetet med målgruppen betraktas som viktigt i syfte att erbjuda eleven ett övergripande och samordnat stöd. Socialarbetarens breda kompetens i systemteori och nätverksarbete möjliggör skapandet av ett välfungerande samarbete mellan berörda aktörer, och idag anställs socialarbetare i ett flertal kommuner i huvudsyfte för att minska närvaro och främja elevers närvaro. Arbetet vid dessa tjänster kan komma att handla främst om att skapa en välfungerande samverkan, anordna SIP-möten (*samordnad individuell plan*), erbjuda elever inom målgruppen enskilda stödsamtal och vara en hjälpsam hand för yrkesverksamma lärare vid upprättandet av en anmälan till socialtjänsten avseende skolungdomar (Gren Landell, 2023:46). Av 7 kap. 21 § Skollagen framgår att den skolpliktiga elevens hemkommun besitter ett ansvar och skyldighet att vid upprepad eller lång ogiltig frånvaro upprätta en samordnad individuell plan, SIP, i syfte att vid behov samordna insatser för ungdomen tillsammans med organisationer, samhällsorgan och andra berörda aktörer. Denna skyldighet regleras i socialtjänstlagen (SFS 2001:453, 2 kap. 7 §) och hälso- och sjukvårdslagen (SFS 2917:30, 16 kap. 4 §), och bygger på samtycke samt delaktighet från vårdnadshavare och barnet själv, likväl som en skyndsam hantering och uppföljning i syfte att insatsen på sikt ska fungera.

Gren Landell (2023:46) beskriver hur samverkan ser främst till att skapa kontinuitet och avlasta föräldrarna i rollen som kommunikator i kontakten mellan berörda myndigheter och verksamheter. För en förälder till ett barn som inte vill gå till skolan kan en känsla av ensamhet ligga nära till hands, och de samordnade insatserna har visat sig bidra till att man som förälder upplever mindre ensamhet vid de tillfällen som berörda aktörer deltar på möten

som rör barnets insats. Den minskade stressen på familjesystemet bidrar till att familjemedlemmarnas styrkor och resurser kan frigöras.

2.3.4 Skyddsfaktorer

I arbetet med problematisk skolfrånvaro är det som professionell även av betydelse att besitta kunskap vad gäller skyddsfaktorer, dock finns det idag inte lika mycket forskning avseende detta (Gren Landell, 2021). En skyddsfaktor för eleven kan vara avsaknaden av en risk. Antalet riskfaktorer, eller den möjliga balansen mellan risk- och skyddsfaktorer, kan vara av större betydelse vid förutsebarheten av eventuell frånvaroproblematik än en enskild faktor (Ingul, m.fl. 2012). Man syftar här till att ett barn som fattas skyddsfaktorer men få riskfaktorer i längden kan komma att löpa större risk för en utvecklad frånvaroproblematik än ett barn som har ett flertal riskfaktorer, men dessutom har en omfattande tillgång till skyddsfaktorer. I arbetet med de frånvarande eleverna, i syfte att öka skolnärvaron, finns därför ett behov av att stärka de skyddande faktorerna. Detta genom att vara en hjälpande hand i utvecklingen av barnets problemlösningsförmåga samt hjälpa barnet stå emot den påverkan som vänner kan komma att ha gällande frånvaro. Men det handlar även om att implementera en vilja hos barnet att ta emot det stöd som erbjuds.

3. Teoretisk utgångspunkt

3.1 Nyinstitutionell teori

Skolan är en av de viktigaste institutionerna i samhället och utgör en av de miljöer där skolpliktiga ungdomar spenderar stora delar av sin tid. Inom nyinstitutionalismen, som växte fram på 1970-talet, har skolan länge varit ett populärt undersökningsobjekt. Strömningen har sin utgångspunkt i förhållandet mellan organisation och omgivning, och nyinstitutionell teori bygger på föreställningen att olika rådande restriktioner påverkar organisationens handlingsutrymme. Dessa restriktioner utgör institutionella faktorer och i skolan är skolplikten, årskursindelning och krav på lärarlegitimation exempel på sådana.

Scott (1995) beskriver genom en övergripande formulering av institutionsbegreppet där han begränsar institutionens tre grundpelare, element, som bidrar med en struktur av stabilitet och mening till det sociala beteendet. Dessa är de *kognitiva*, *regulativa* och *normativa*

elementen, således kan de strukturer som ger en stabilitet i det sociala beteendet vara av tre olika slag. Den förstnämnda pelaren, den *kognitiva*, syftar till att handlande sker utifrån en kunskapsmässig bas. Det vill säga att individen följer de riktlinjer och regler som inom kontexten anses vara givna, därav kommer det inte på fråga att göra annorlunda. Andra forskare syftar till att institutioner bygger på *normer*, vilket utgör den andra “grundpelaren”, där den enskilde anpassar sig efter rådande institutionaliserade normer och förväntningar i syfte att uppnå legitimitet. Den *regulativa* aspekten har sin utgångspunkt i att institutioner reglerar och begränsar vissa beteenden, exempelvis genom riktlinjer och övervakning (Johansson, 2002:17). En *institution* ser således till en vana eller ett inlärt handlingsmönster och dess betydelse har många gånger en rumslig innebörd.

Skolan som institution kan betraktas som ett utrymme för *moralisk geografi*, där den geografiska platsen skapar vissa förutsättningar för hur man bör agera. Begreppet hänvisar till att geografiska platser kan vara menade för en viss kategori av människor och att det på dessa platser finns en angiven ordning som förväntas upprätthållas. Det vill säga att de institutionella normerna utgör gränser för vem som får göra vad på en angiven plats, dessa normer grundar sig i institutionella och tekniska krav. Det är dock först vid överträdelser av de geografiska platserna som de rådande normerna synliggörs. De institutionella kraven ser till de förväntningar som samhället och omvärlden ställer på organisationen, medan de tekniska kraven syftar till hur man rent praktiskt arbetar för att tillgodose dessa förväntningar (Linde & Svensson, red. 2013:26-27). Mellan de institutionella och tekniska kraven uppstår således en organisatorisk osäkerhet, ett handlingsutrymme, för den enskilde inom organisationen att fatta egna beslut avseende möjliga lösningar på hur förväntningarna ska uppnås (Scott & Meyer, 1983). Organisationer vars huvudsakliga arbete utgår från människor utgör en så kallad *människobehandlande organisation*, exempel på denna typ av organisation är socialtjänst och skola. De människobehandlande organisationerna är i behov av legitimitet i relation till omvärlden och det ställs således krav från samhället och omvärlden som organisationen förväntas förhålla sig till och uppfylla i syfte att uppnå legitimitet (Linde & Svensson, red. 2013:26-27). Skolan som institution är i ständigt behov av legitimitet gentemot andra institutioner, och vice versa, såsom socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri och polis. För att uppfylla omgivningens krav sker det en särkoppling, de människobehandlande organisationerna separerar det tekniska och konkreta arbetet från den faktiska strukturen för att den senare bättre ska passa in i de institutionella kraven.

För att försäkra sig om legitimitet skapar institutionen rationaliserade myter. Institutionell rationalitet yttrar sig genom exempelvis nationella, organisatoriska eller professionella riktlinjer eller lagar i arbetet. Rationalitetsnormen ser till att vissa aktiviteter inom arbetet sker enligt en konkret process inom en specifik organisations struktur, på det sätt som anses vara det "bästa" viset att utföra arbetet på och som betraktas som legitimt oberoende på dess effektivitet. Dessa institutionella regler, eller normer, beskriver Meyer och Rowan (1977) som rationaliserade myter (Johansson, 2002:30).

4. Metod

I detta avsnitt kommer studiens val av forskningsmetod och metod för insamling av data att presenteras och redovisas för. Likväl som en redogörelse av materialet kommer att göras utifrån urval, genomförande, tillförlitlighet och forskningsetiska principer.

4.1 Val av metod

Studien har implementerats utifrån en kvalitativ metodansats, då dess syfte var att samla in ett mer djupgående material baserat på professionellas erfarenheter av arbetet med skolungdomar som har problematisk skolfrånvaro. En viktig utgångspunkt i den kvalitativa ansatsen är att människor alltid tolkar sin omgivning och tillskriver den mening, detta innebär att empirin som erhålls med hjälp av kvalitativa metoder, såsom intervjuer, alltid har föregåtts av en mänsklig tolkning (Bryman, 2018:399-400). Eftersom vår samhällsvetenskapliga studie skulle förhålla sig till socialt arbete bedömde vi det som relevant att ta utgångspunkt i det professionella perspektivet. Hade studien endast specificerat sig på problematisk skolfrånvaro ur exempelvis ett elev- eller föräldraperspektiv, hade det funnits en möjlighet att förankringen till socialt arbete som ämne blivit svagare. Det faktum att den kvalitativa forskningsmetoden erkänner det mänskliga tillvägagångssättet som ett sätt att hänföra den existerande omgivningens betydelse betraktade vi därför som gynnsamt.

4.1.1 Semistrukturerade intervjuer

Den kvalitativa studien har genomförts med semistrukturerade intervjuer som empirisk metod för datainsamling. Den semistrukturerade intervjustilen utgår från mer allmänt formulerade frågor och ger intervjuaren möjlighet att ställa ytterligare frågor, uppföljningsfrågor, i samband med att det framkommer information som är av intresse för studien. Därav finns en

benägenhet för att metoden är mer flexibel än den strukturerade intervjustilen, då det finns en önskan om följsamhet efter den riktning som svaren går. Intervjumetoden möjliggör att få insyn och ta del av den informanternas reflektioner och tankar avseende ett specifikt samhällsfenomen då det finns en strävan om välutvecklade och detaljerade svar (Bryman, 2018:260-262). På så sätt ges möjlighet att samla in data avseende yrkesverksamma professionellas språkbruk, emotioner och normer vad gäller samhällsfenomenet, och på så vis få en tydligare uppfattning av fenomenet. En av insamlingsmetodens svagheter anses dock vara att den på egen hand ger en begränsad bild av samhällsfenomen som man undersöker, många argumenterar därav för att metoden bör ses som ett komplement vid tilltagande av ytterligare insamlingsmetod. Det insamlade datamaterialet och dess användning bör därför hanteras med detta som utgångspunkt (Ahrne & Eriksson-Zetterquist, 2022:77-78).

4.2 Urval

Med grund i samhällsfenomenets omfattande problematik och målgrupp har vi av etiska skäl gjort ett aktivt val i att exkludera målgruppen vid studiens insamling av material och genomförande. Detta innebär att inga intervjuer har gjorts med de barn som utgör målgruppen. Utgångspunkten har istället varit att ta del av erfarenheter och synpunkter från berörda professionella som aktivt arbetar med målgruppen, i syfte att få en djupare förståelse och kunskap avseende samhällsfenomenet och samverkans roll i arbetet med målgruppen. Då alla de informanter som deltagit i studien arbetar med eller inom grundskolan har en avgränsning avseende inkludering av skolformer även gjorts, där studiens utgångspunkt är grundskolan och grundskoleelever. Således har övriga skolformer såsom förskola, anpassad grundskola och gymnasium exkluderats från denna studie.

Vad gäller den geografiska avgränsningen har vi tagit utgångspunkt i en mindre skånsk kommun om cirka 20 000 invånare då vi ville få en inblick i den kommunala samverkan. Valet av att utgå från endast en kommun gjordes utifrån att vi ville få en tydligare bild av samverkans förutsättningar och utvecklingsområden, således valdes en kommun som blev representativ för studien. Berörd kommun valdes då en av författarna är anställd inom kommunen och har en kontakt som är yrkesverksam inom det berörda forskningsområdet. Författaren förde en konversation med denna kontakt och frågade om eventuellt deltagande i studien. Vidare togs via mail kontakt med kommunens medborgarservice där vi kom att beskriva vårt forskningsområde och önskade kontaktuppgifter till de kommunalt anställda vars arbete berör målgruppen. Vid några av intervjutillfällena har vi även delgivit

kontaktuppgifter till ytterligare möjliga deltagare som kunnat vara av relevans för studien, som vi sedan kommit att kontakta. På så sätt utgår studien från ett snöbollsurval, vilket är en form av målstyrd urvalsmetod, vid uppsökandet av informanter. Bryman (2018:496) beskriver det målstyrda urvalet som en process där framtagandet av informanter inte utgår från en slumpmässig basis, utan en process där forskaren strategiskt väljer ut deltagare som kan antas vara relevanta i relation till forskningsområdet och de frågeställningar som utformats. Snöbollsurvalet är en vanligt förekommande urvalsmetod inom kvalitativ forskning, och syftar till att den mindre utvalda gruppen av informanter i sin tur föreslagit möjliga deltagare (ibid.:504). I detta fall utgjordes den mindre utvalda gruppen av författarens kontakter som är yrkesverksamma i kommunen, samt medborgarservice, som hänvisade oss vidare till andra professionella vars deltagande kunde bidra med material i syfte att kunna besvara studiens frågeställningar. Snöbollsurvalet gjorde det möjligt för oss att genomföra intervjuer med diverse berörda professioner, och vi har således fått en bredare variation och urvalsgrupp vid insamlingen av vårt datamaterial. Studiens empiriska material utgår från intervjuer med sex stycken informanter som i sitt vardagliga arbete kommer i kontakt med den berörda målgruppen.

4.3 Studiens genomförande

I samband med uppsatskursens start togs kontakt per mail med den berörda kommunens medborgarservice, där vi beskrev studiens syfte och efterfrågade kontaktuppgifter till kommunalt anställda vars dagliga arbete utgår från målgruppen. Vårt mail hade då vidarebefordrats till kommunens skolsociala närvaroteam, som svarade och förmedlade oss mailadresser till åtta möjliga deltagare som vi kom att kontakta. Av dessa var det tre stycken som återkopplade att de kunnat tänka sig delta i studien och intervjutillfällena bokades in under den kommande veckan. En av dessa informanter hade en av författarna tidigare fört en muntlig dialog med avseende deltagande i studien, då de tidigare arbetat inom samma verksamhet. Vid intervjun med skolpsykologen tilldelades vi kontaktuppgifter till en av kommunens specialpedagoger, som medverkat i studien. Två av de vi hade mailat meddelade att de på grund av arbetsbelastningen inte hade möjlighet att delta, samtidigt som det var tre stycken som inte svarade på mailet och ett påminnelsemail skickades därför till dessa tre veckor senare. Vi började här diskutera möjliga lösningar om det skulle komma att bli så att vi inte hittade fler informanter och kom fram till att en kompletterande textanalys hade varit möjligt att genomföra, men att det troligtvis inte hade varit lika givande som en intervju. Efter

påminnelse-målet svarade ytterligare en informant och ett intervjutillfälle bokades in. En muntlig dialog fördes även med en av informanterna, då en av författarna arbetar inom samma organisation som deltagaren, och en intervju bokades in samma vecka. Vi är i efterhand väldigt glada över att vi lyckades uppfylla det krav som ställts från socialhögskolan avseende antalet informanter, eftersom det bidrog med aspekter som är av intresse för studien. Intervjuer har således genomförts med en före detta anställd (*Elin*) inom det skolsociala närvaroteamet, en skolpsykolog (*Carl*) som arbetar inom den centrala elevhälsan, en rektor (*Sara*) på en av kommunens högstadieskolor, en specialpedagog (*Hans*), en elevkoordinator (*Rasmus*) samt en som för närvarande är anställd inom det skolsociala närvaroteamet (*Tobias*). För en mer övergripande bild av informanternas tjänster se bilaga 1, de namn som framgår är fiktiva i syfte att skydda deltagarnas integritet.

Alla intervjuer har skett på informanternas arbetsplatser där vi haft möjlighet att sitta avskilt från övriga kollegor. Platserna för intervju har således inte varit vidare *neutrala*, men har genomförts på en plats som ger trygghet åt informanterna. Vardera intervju tog mellan 45-60 minuter och hade utgångspunkt i det intervjuschema som upprättats (se bilaga 3), vid intervjutillfällena ställdes även följdfrågor i syfte att få större överblick av informanternas tjänster och insamla material som var av intresse för studien. Det inspelade materialet delades inför transkribering upp lika mellan författarna, så att vardera författare fick transkribera tre intervjuer var. Transkribering av det inspelade materialet har skett så tätt inpå intervjutillfällena som möjligt i syfte att fortfarande ha en så *färsk* bild av intervjutillfället som möjligt. En rensning av materialet har gjorts, men inte i en utsträckning som kommit att påverka det insamlade materialet och dess betydelse. Ord som reducerats vardagliga uttryck så som *liksom*, *ehh* eller *asså*. Det vill säga ord eller läten som i en muntlig konversation är begripliga, men som i en text tappar sin innebörd. Även passager som upplevdes ha ett innehåll som kunde leda till avanonymisering av materialet, där väldigt specifika uppgifter redogjorts för, exkluderades av respekt för både informanten och utomstående personer.

4.4 Analysstrategi

4.4.1 Tematisk analys

Analysstrategin har varit tematisk och utgått ifrån den tredelade och iterativa processen att koda, tematisera och summera (Hjerm, Lindgren & Nilsson, 2014:37-43). Det första steget i analysarbetet är kodningen, som antingen kan vara begreppsdriven eller datadriven. En

begreppsdriven kodning utgår ifrån kategorier som har bestämts på förhand och där allt material placeras in under någon av dessa, medan en datadriven kodning växer fram allt eftersom man bearbetar materialet (ibid.:50-51). I analysarbetet användes en kombination av dessa två metoder eftersom det redan innan intervjumaterialet tagits fram skett en undersökning av befintlig litteratur och forskning, således fanns det vissa förutfattade meningar om vad problematisk skolfrånvaro kunde tänkas bero på. Samtidigt presenterade intervjumaterialet nya infallsvinklar och en datadriven kodning ägde också rum. Det var i samband med intervjutillfällena, handledning och i övrig tid reserverad åt skrivprocessen som generella teman diskuterades, däremot var det först parallellt med färdigställandet av transkriberingar som preliminära teman och de faktiska koderna formulerades i text. Processen har således varit iterativ genom att de teman som först upptäcktes genomgick förändringar när diskussionerna kring materialet fortlöpte, större teman som "psykosociala faktorer" förfinades och delades upp i mindre mer specifika koder allt eftersom. Kodningen ägde rum både på bredden och djupet, att koda på bredden innebär att göra större indelningar av materialet utifrån det ämne respondenten pratar om, oftast finns det längre stycken som berör samma tema. Att koda på djupet är en mer noggrann process där varje mening tillskrivs en kategori (ibid.:56-61). Stora delar av materialet kodades först på bredden och senare på djupet, för att hitta kärnmeningar till de citat som utgör en del av analysen. En majoritet av materialet kodades dock inte djupgående. Detta tillvägagångssätt upplevdes vara gynnsamt eftersom materialet var så pass omfattande.

Som tidigare nämnt var kodningen delvis begreppsdriven vilket underlättade tematiseringen markant. Att tematisera innebär kort och gott att sortera bland koderna och abstrahera dessa till mer generella överrubriker (ibid.:68-71), eftersom koderna som upptäcktes till stor del gick att passa in under de teman som genererats utifrån läsning av litteratur och tidigare forskning var det många koder som för oss kändes självklara att inkludera i analysen. Koder som var svåra att passa in diskuterades kring och slogs i vissa fall ihop med andra nära besläktade koder under ett visst tema. Slutligen summerades texten enligt den disposition som diskuterats fram, där mikrostrukturen till stor del följde principen att först förklara avsnittets eller delens struktur, kort introducera citatet, bifoga citatet och därefter förklara analysen mer detaljerat (ibid.:78-81).

4.4.2 Abduktion

Den vetenskapsteoretiska utgångspunkten var abduktiv vilket innebär att en kombination av induktiv och deduktiv ansats användes. Induktion bygger på teoriskapande och att härleda slutsatser utifrån befintlig empiri medan deduktion handlar om att formulera teorier gällande det enskilda fallet. Allt eftersom intervjuerna fortlöpte genererades olika teorier om vilka teman och faktorer som främst kunde tänkas ligga bakom problematisk skolfrånvaro, samtidigt fanns det som nämnt ovan redan vissa på förhand utforskade teorier som presenterat sig i samband med läsning av tidigare forskning, således var båda ansatserna parallellt närvarande under hela uppsatsarbetet (Svensson, 2023:242-243).

4.5 Etiska överväganden

De forskningsetiska principerna har utvecklats i mån av att skydda den deltagande individen och är därför av betydelse att beakta vid genomförandet av forskningsstudier. I de fyra principerna anges åtta regler som grundar sig i samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Dessa principer är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Informationskravet ser till forskarens ansvar att informera informanten avseende forskningsstudien. Delgivandet av information avser det faktum att deltagandet är frivilligt och kan begäras att avbrytas utan förklaring. Samtyckeskravet syftar till den deltagandes bestämmanderätt vad gäller deltagande i studien, det finns vid genomförande av forskningsstudier ett behov av inhämtande av samtycke från uppgiftslämnaren i form av en samtyckesblankett eller muntligt samtycke. Är deltagaren under 15 år behövs samtycke även inhämtas från deltagarens vårdnadshavare. Principen avseende bevarande av personuppgifter och konfidentiella handlingar anges i konfidentialitetskravet, där det framgår att den deltagandes personliga och konfidentiella handlingar ska bevaras på ett beaktat sätt i syfte att obehöriga ej kan ta del av dem. Den sistnämnda principen, nyttjandekravet, ser till att insamlade uppgifter inte får användas till annat ändamål än vad det är avsett till (Eldén, 2020:30-31).

Vidare beskriver Eldén (2020:83) behovet avseende etikprövningar enligt etikprövningslagen i de studier som inkluderar barn eller andra sårbara grupper, i syfte att kartlägga möjliga risker som deltagandet i studien kan komma att medföra för den enskilde. Då den målgrupp som omfattas av den skolplikt som anges i 7 kapitlet 2 § skollagen utgörs av minderåriga kan deras deltagande bedömas som problematiskt i relation till studiens syfte. Detta då deras medverkan

kan komma att medföra en påtaglig risk för den enskilde, och de potentiella problemen anses inte vägas upp av forskningsnyttan (ibid.). För att få en övergripande blick av samhällsfenomenet har vi därför beslutat oss för, utifrån etiska skäl, att istället ta del av de tankar, erfarenheter och åsikter som professionella som arbetar med målgruppen besitter.

Efter det att alla intervjuer var genomförda togs ett beslut om att anonymisera den berörda kommunen. Detta då det är en mindre kommun och det trots anonymisering eller användning av fiktiva namn på deltagarna hade varit möjligt att identifiera dem utifrån deras professioner och tjänster. I syfte att värna om deltagarnas integritet har kommunens namn inte uttryckts, och berörda informanter har identifierats genom fiktiva namn.

All kontakt med informanterna har huvudsakligen skett via mail. Vid första kontakt avseende förfrågan om deltagande delgavs information avseende studiens utgångspunkt, syfte och val av metod för insamling av data. Vidare gavs information om deltagarens rättigheter utifrån ovan nämnda principer, samt att deltagandet är frivilligt och när som helst kan avbrytas utan behov av förklaring till varför. Vid intervjutillfället fick varje enskild informant ta del av en utformad samtyckesblankett som signerades innan det att intervjun inleddes. I förhållning till den allmänna dataskyddsförordningen, *GDPR*, har intervjuerna spelats in via diktafon och därav inte sparats i någon digital tjänst. Den information som vi från informanter fått ta del av har bevarats med beaktning för deltagarnas integritet och materialet kommer således även att förstöras vid forskningsstudiens avslut.

4.6 Validitet, reliabilitet & tillförlitlighet

I detta avsnitt kommer en redogörelse göras för hur materialets validitet, reliabilitet och tillförlitlighet beaktats under arbetets gång.

4.6.1 Validitet

Whittemore et.al (2001:528-531) beskriver validitet i kvalitativa studier som ett mångdimensionellt begrepp bestående dels av en uppsättning generella kriterier, dels av tekniker för hur forskningen bör genomföras. Eftersom kvalitativ forskning är ett brett område där en mängd olika metoder, teorier och epistemologiska överväganden appliceras argumenterar författarna för att validitetsbegreppet ska definieras specifikt i ljuset av den studie som ska kvalitetsgranskas. Det är varken möjligt eller gynnsamt att använda en och

samma definition i studier med varierande ansatser eftersom validitetsbristerna behöver analyseras med hänsyn till det specifika syftet och de vetenskapsteoretiska ståndpunkterna.

Vidare redogör Whittemore et al. (ibid.) för en uppdelning av validitetskriterierna mellan primära, de som alltid bör analyseras, och sekundära, de som behöver väljas ut och analyseras beroende på den kvalitativa studiens art. De primära validitetskriterierna utgörs av trovärdighet, autenticitet, kritisk förmåga och integritet. Trovärdighet beskriver hur väl studiens resultat återspeglar verkligheten, det vill säga hur sanningsenlig tolkningen av data är samt om den mening som tillskrivs datan är rättfärdigad med hänsyn till det empiriska materialet. På liknande sätt utgör autenticitetskravet ett mått på hur väl den som samlat in data lyckats fånga upp alla sidor av fenomenet ifråga, har åsikter eller uttalanden som inte sammanfaller med originalhypotesen inkluderats i analysen? Gällande *criticality*, kritisk förmåga, syftar begreppet på att forskaren bör inta en kritisk blick gentemot de egna antagandena och inte dra några förhastade slutsatser, samt förhålla sig kritisk till eventuella bias och personliga faktorer som kan spela in i tolkningar. Alternativa tolkningar eller förklaringsmodeller bör alltid ses över och tillskrivas befogad vikt. Med integritet menas att forskaren har ett ansvar att alltid grunda sina antaganden i den existerande datan.

För att uppfylla kraven på validitet och förhoppningsvis uppnå en god sådan var utgångspunkten att alla analyser och resonemang skulle grundas i det faktiska empiriska materialet. Vad gäller slutsatser som baseras på respondenternas uttalanden så transkriberas och presenteras dessa uttalanden skriftligt genom hela analysdelen för att tydligt visa på slutsatsernas trovärdighet. En annan faktor som vi i egenskap av studenter tog hänsyn till och som nämnts tidigare, men som hänger ihop med kravet på att förhålla sig kritisk, berör den förförståelse och förkunskap vi bar med oss in i dels intervjusituationen, dels analysarbetet. Vi försökte inta ett medvetet förhållningssätt så att förhastade slutsatser baserade på personliga teorier snarare än empiriskt material förhoppningsvis har kunnat undvikas.

4.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet i relation till kvalitativa studier har inte samma utgångspunkter som de som appliceras i forskning med kvantitativa ansatser. I en bred bemärkelse handlar reliabilitet om replikerbarhet: Möjligheten att återupprepa studien och få samma resultat, ju fler gånger en studie kan upprepas med samma resultat desto större reliabilitet. Definitionen är dock svårapplicerad i avseendet kvalitativa metoder eftersom de undersökta objekten i stor

utsträckning är mångsidiga och föränderliga. Det empiriska materialet i intervjustudier uppstår i en kontext och existerar inte utanför denna kontext vilket försvårar användningen av gängse reliabilitetsdefinition (Cypress, 2017:256). Istället kan kvalitativ reliabilitet ses i ljuset av pålitlighet, *dependability*, som är en motsvarighet till den kvantitativa metodens reliabilitet (ibid.:258). Genom att få en utomstående experts perspektiv på de tematiska indelningarna går det att verifiera aktualiteten och rimligheten i dessa, det kan till exempel innebära att utomstående forskare antingen väljer att inkludera eller exkludera nya kategorier som en tredje insatt föreslår.

För att uppnå ovanstående mål lades i denna studie fokus på tematiseringen och tanken var att separata genomgångar av empirin skulle föregå denna. På så sätt kunde vi vardera bilda oss egna uppfattningar om lämpliga kategoriseringar och därefter jämföra dessa. De teman som vi gemensamt uppfattat som centrala har inkluderats i analysdelen mot bakgrund av att de därmed kan anses relativt pålitliga jämfört med kategorier som inte är lika självklara. I detta avseende hade även handledaren en viktig roll genom att godkänna tematisering, analys och dessa delars rimlighet i relation till både teori och den presenterade empirin.

4.6.3 Tillförlitlighet

Det faktum att en av författarna är anställd inom den berörda kommunen är något som inledningsvis kommit att diskuteras, främst då man arbetar inom samma verksamhet som en av informanterna. I förhållande till materialets tillförlitlighet kom vi till slutsatsen att ovanstående faktorer inte skulle komma att vara en faktor som påverkar empirins tillförlitlighet. Detta då författaren och berörd informant inte arbetar inom samma enhet och deras vägar inte korsas rent arbetsmässigt, eftersom man i det dagliga arbetet har olika inriktningar avseende både målgrupp och arbetsuppgifter.

Vidare är det även av betydelse att avseende tillförlitligheten ha förståelse för studiens geografiska kontext. Den berörda kommunen är en mindre kommun och studien belyser dess anställdas erfarenheter och tankegångar gällande aktuellt arbetssätt med målgruppen. Studiens resultat hade eventuellt kommit att se annorlunda om man istället genomfört samma studie i en annan kommun, oberoende storlek eller region. Med andra ord kan samverkan med målgruppen och yrkesverksammas bild av samverkansfunktion komma att skilja sig beroende på dess kontext. Likväl kan samverkans berörda aktörer, dess arbetsuppgifter och struktur, komma att se olika ut beroende på kommun. Vårt empiriska material och de resultat som

framkommit vid analys omfattas således inte av replikerbarhet, men trots detta går det att dra vissa generella slutsatser. Detta då den befintliga problematiken inte endast existerar i berörd kommun utan är ett nationellt samhällsfenomen som går att identifiera i stora delar av landet.

5. Analys och resultat

I följande avsnitt presenteras den analys som utgör det primära resultatet av studien. För att hålla fast vid den röda tråden beslutades att dispositionen skulle utgå från den tredelade tematisering som avsnittet om tidigare forskning bygger på, det vill säga *psykosociala*, *individuella* och *organisatoriska* faktorer. Analysens praktiska genomförande bygger på de principer som presenterats under *Analysstrategi* samt följande begrepp ur *Teoretisk utgångspunkt*: institutionens kognitiva, regulativa och normativa element, människobehandlande organisationer, legitimitet, tekniska och institutionella krav, särkoppling, rationaliserade myter, samt slutligen moraliska geografier.

5.1 Psykosociala faktorer

5.1.1 Psykisk ohälsa

Psykisk ohälsa är ett återkommande tema som lyfts av respondenterna och i detta avsnitt analyseras den psykosociala aspekten av fenomenet genom att först hänvisa till empirin och därefter befintlig forskning. I samband med frågor kring bakomliggande faktorer uttrycktes det ofta att ångest- och depressionsbesvär gick hand i hand med problematisk skolfrånvaro. I vissa fall beskrevs besvären som en konsekvens av neuropsykiatriska diagnoser, men vid flera tillfällen lyfts psykiska ohälsa som en självständig bakomliggande orsak parallellt med andra faktorer. Nedan följer två citat som exemplifierar hur de professionella beskriver problematiken kring psykisk ohälsa, det första är hämtat från ett svar på frågan om vad som kan tänkas vara bakomliggande faktorer medan det andra citatet utgör en del av när specialpedagogens beskriver sina arbetsuppgifter i relation till målgruppen.

“[...] Och sen vad gäller individuella faktorer så pratar man också om, ja, men depression möter vi också rätt ofta. På något sätt blir ju det också en bakomliggande faktor eftersom det är anledningen till att de är hemma. [...] Vi möter många barn som har depression. Så psykisk ohälsa är också en faktor”.

- Tobias, anställd i skolsociala närvaroteamet.

“[...] Och sen så får man ju diskutera kring små pusselbitar, säga ungefär “Okej, men om du tycker det är jobbigt att gå in i en dörr där det är sjukt mycket folk, då kan du gå in i en bakdörr där det är mindre folk”. Sedan är det ganska svårt för det är inte säkert att eleven själv alltid vet eller känner vad det är som hindrar, men det är ofta kopplat till olika former av ångestproblematik”.

- Hans, specialpedagog.

Egger, Castello & Angold (2003:798-799), som nämns i tidigare forskning avseende neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, har konstaterat att ångestproblematik ofta korrelerar med skolfrånvaro. I sin studie har författarna delat upp elever i åldrarna 9-16 år som har mycket skolfrånvaro i de som uppvisar ångestsymtom det är dags att ta sig till skolan och en annan grupp som uppvisar mer “trots”, samt en grupp som uppvisat båda dessa problembilder under de senaste tre månaderna. Författarna (2003:799-800) visar i sitt resultat att ungefär en fjärdedel av eleverna i gruppen som hade ångestdriven skolfrånvaro också kvalificerade för minst en psykiatrisk diagnos, medan motsvarande siffra för gruppen där både “trots” och ångestdriven frånvaro inkluderas var cirka 90%. De visar även att depression och separationsångest är vanligt förekommande i den förstnämnda gruppen, och likaså att det finns ett signifikant samband mellan social fobi, specifik fobi och sanktionerad skolfrånvaro (ibid.:800).

De robotar som beskrivs under avsnitt 2.3.2 *Teknologiska hjälpmedel* köptes in av kommunen ifråga in för några år sedan och när dessa kommer på tal blir det extra tydligt att det finns en psykosocial aspekt av den psykisk ohälsa som vissa elever lider av. Nästan alla informanter uttrycker att robotarna inte har kunnat användas på det sätt som var önskat eftersom eleverna inte känner sig bekväma med att ha ett tekniskt hjälpmedel som dessutom blir väldigt synligt för övriga i klassen. Fyra av sex informanter lyfter att roboten fungerar bra eller kan tänkas fungera bra när det rör sig om somatisk sjukdom, men att det blir svårare när frånvaron har koppling till psykisk ohälsa. Sådär uttrycker sig till exempel Elin om stigmat relaterat till frånvaro och robotarna:

“Jag tror egentligen inte att det behöver vara så oerhört stigmatiserande, jag tror bara att... Att vara hemma från skolan och sedan bli kallad för kanske “skolkare” av sina klasskamrater, och

att man efter det ska berätta varför man inte orkar... Det tror jag kan ta ett tag innan vi är där, det är rätt stigmatiserande”.

- *Elin, tidigare anställd inom det skolsociala närvaroteamet.*

Att informanterna beskriver det som stigmatiserande att använda robotarna, när det rör sig om orsaker relaterade till psykisk ohälsa, synliggör hur hjälpmedlet ännu inte har blivit en del av skolan som institution. Istället utgör snarare organisatoriska traditioner och det institutionella ramverket ett hinder för elever som upplever det som för mentalt utmanande att befinna sig i den fysiska skolmiljön. Robotarnas intåg kan således analyseras med hjälp av det nyinstitutionella begreppet särkoppling, för att hålla sig ajour med samtiden och visa på innovationsbenägenhet köper skolan in robotar men i det tekniska arbetet följer inte någon reell förändring. Robotarna blir påtänkta och föreslås, men eleverna tackar nej, utåt sett har de institutionella kraven på modernisering och lyhördhet gentemot samhällets utveckling uppfyllts men lärarnas konkreta arbete förblir vad det varit.

Samtidigt bör det noteras att det inte är roboten i sig som stigmatiserar, utan att det är elevens bakomliggande problembild som orsakar en skam inför klasskamraterna. Motviljan gentemot att använda robotar är därför bara ett symptom på en större problembild som skolan har att hantera, där psykisk ohälsa och skammen förknippad med denna utgör en återkommande grundorsak. Som Elin ovan uttrycker det lär det dröja “innan vi är där”, vilket tyder på ett fenomen som går trögt att förändra och förklaringen kan vara att beteendet i bred utsträckning är institutionaliserat. De kognitivt institutionaliserade regler som styr vad den enskilde tillåts göra och på vilket sätt begränsar kanske eleverna i skolan genom att göra psykisk ohälsa till en informellt förbjuden förklaringsmodell.

Som den tidigare forskningen visar är sociala relationer viktigt i avseendet skolfrånvaro (t.ex. Havik, 2021), och flera av informanterna uttrycker att just vänskapsrelationer och samhörighet med sin klass kan tänkas påverka förutsättningarna för att använda en robot vid problematisk skolfrånvaro. Tobias visar detta genom exemplet att ha en bästa kompis som man kan ha ett utbyte med:

“Men har du kvar en bästa kompis och du kan sitta bredvid den bästa kompis, och ni två kan prata lite och du får ett socialt utbyte och också kan ta del av lektionen - jättebra”.

- *Tobias, anställd inom skolsociala närvaroteamet.*

Sociala relationer och att ha kompisar som känner till ens problematik tycks således kunna ha en förmildrande effekt på de institutionella ramar som omger skolan och som “förbjuder” vissa beteenden eller handlingar. Kanske går det att beskriva detta som att det uppstår en parallell moralisk geografi, i dessa sociala sammanhang, som inte styrs av de normer som skolinstitutionens geografi präglas av. I dessa rum existerar inte samma informella “regler” som gör att elever upplever ett behov av att dölja det som orsakar frånvaroproblematiken om den är relaterad till psykisk ohälsa.

5.1.2 Frånvaro föder frånvaro

En psykosocial faktor som Gren Landell (2023) lyfter är det faktum att frånvaro många gånger leder till mer frånvaro, främst i de fall där frånvaron inte uppmärksammas av skolans personal eller vuxna i barnets omgivning. Hon talar här om fyra olika typer av skolfrånvaro, dessa är *skolk*, *skolvägran*, *föräldrastödd frånvaro* och *skolexkludering*. Skolk är en typ av frånvaro där eleven aktivt väljer att avvika från lektioner, delar av eller hela dagar, för att göra annat. Eleven meddelar varken lärare eller föräldrar om frånvaron och försöker i den mån det är möjligt dölja frånvaron för vårdnadshavarna. Skolvägran är ett begrepp som professionella, enligt Gren Landell, bör undvika men som i stort innebär att eleven känner ett starkt obehag i samband med skolvistelse, för att undvika obehaget motsätter sig eleven att gå dit.

Föräldrarna är ofta medvetna om och godkänner frånvaron men har inte alltid förståelse för vad det är som orsakar det starka obehaget. Vid föräldrastödd frånvaro uppmanar föräldrarna själva barnet att stanna hemma från skolan, eller så känner sig barnet tvungen till det på grund av föräldrarnas situation. Ibland används begreppet *skolförsummelse* när det gäller föräldrar som inte anstränger sig för att få iväg barnen till skolan eller uppmanar dem att stanna hemma. Barnen används ibland som vårdare om en familjemedlem är sjuk eller, för den händelse att de har bättre språkkunskaper än föräldrarna, som tolk vid myndighetskontakter. Skolexkludering, som innebär att lärare och annan skolpersonal avråder eller förbjuder eleven att närvara till exempel via avstängning, är relativt ovanligt i Sverige (Gren Landell, 2023).

Vid frågan om hur frånvaron ser ut på skolan Rasmus arbetar svarade han följande:

“Den stora gruppen, skulle jag säga, som har problematisk frånvaro på vår skola är elever med giltigt frånvaro, där man är sjuk mer än 20% på ett läsår. [...] Det är det här när frånvaron blir legitimerad av föräldrarna”.

- Rasmus, elevkoordinator.

Majoriteten av de informanter vi kom att intervjua använde sig av begreppet *sanktionerad frånvaro*, vilket kan efterlikna en kombination av den skolvägran och skolförsummelse som Gren Landell (2023) talar om ovan. Den sanktionerade frånvaron beskriver Rasmus som den mest förekommande på skolan han arbetar och handlar om den frånvaron som föräldrarna anmäler vid exempelvis sjukdom. Detta kan se till att man anmäler ogiltig frånvaro som giltig vid tillfällen då eleven försover sig första lektionen eller utefter att man som förälder bedömer att barnet haft en lång dag efter exempelvis nationella prov. Rasmus berättar att han vid tillfällen även tagit kontakt med föräldrar som anmält sitt barn som sjuk, men där det under samtalsgången framgår att familjen befinner sig på semester utomlands trots att skolan inte beviljat ledighet. Vidare förklarar Rasmus vart man i statistiken kan tyda en ökning av den sanktionerade frånvaron:

“[...] från barn fyller 12 ökar den giltiga frånvaron. Då de fyller 12 får man inte vabba, så helt plötsligt kostar det ingenting för föräldern att ‘jaja, du kan stanna hemma idag’. De här slentrian dagarna. Det är bara min analys av när jag sett det liksom.”

- *Rasmus, skolkoordinator*

Likt Rasmus uttrycker i citatet ovan är hans personliga teori att ökningen hänger samman med upphörandet av föräldrarnas möjlighet att stanna hemma för vård av barn, VAB, som upphör i samband med barnets tolvårsdag. Det blir således vid upphörandet av vabbet inte längre en fråga om den påverkan som skolfrånvaron har på familjens psykosociala och socioekonomiska aspekter, då den giltiga frånvaron tenderar att öka i samband med att föräldrarna inte längre förlorar inkomst på att vara hemma med sitt barn. Vid den sanktionerade typen av frånvaro uttrycker Rasmus att det många gånger inte är tillräckligt att föra en konversation med eleven, utan snarare en diskussion med föräldrarna. Familjen som institution blir därför av intresse att studera vid detta fenomen. Då institutionen bygger på en normativ aspekt avseende skola, närvaro och familj där man kommit att se på skolfrånvaron som ett acceptabelt handlande. Familjen som institution betraktas därav som viktigare än skolan som institution. Föräldrarnas sociala handlande i relation till den sanktionerade frånvaron kan dock även lägga sin grund i det kognitiva elementet där föräldern handlar utifrån sin kunskapsmässiga basis, med andra ord att man följer de riktlinjer och regler som inom kontexten anses vara givna och därav kommer det inte på fråga att göra annorlunda, där föräldern utgår från sin egna skolgång. Kearny (2008) beskriver denna riskfaktor som

försummelse, det vill säga att föräldrarnas negativa inställning till skolan kommer att påverka barnets skolgång genom att föräldrarna aktivt motverkar att barnet går till skolan.

5.1.3 Sociala relationer på internet

Som nämndes i avsnittet om psykisk ohälsa är sociala relationer ett tema som några av informanterna lyfte när robotarna kom på tal. Men även parallellt med detta, på frågor som rör bakomliggande orsaker, beskriver några av respondenterna att sociala sammanhang och relationer är viktiga förutsättningar för skolnärvaro. Sådär formulerar specialpedagogen detta:

“Och sen en sak som man också glömmer, elevens klasskompisar. Om du har någon i klassen som du är kompis med så är det mycket lättare att komma tillbaka, det kan ju funka lite som dragkraft. Har du inga kompisar så är det svårare, så återigen, relationer”.

- *Hans, specialpedagog.*

Skolan har utspelat en avgörande roll vid upprätthållandet av ett socialt liv, således har det alltid funnits ett flertal normativa aspekter kopplade till skolan som institution, där normerna är vad som håller skolan vid liv. Ett exempel på detta är att skolan förväntas bidra till socialisering och gemenskap bland eleverna. Idag utgör sociala medier den främsta typen av socialisering och kommunikation med en individs omvärld, men vilken effekt har detta på skolan som institution? Carl uttrycker sig följande:

“Man kan ha kompisar över hela världen, jag är inte beroende av min skola på samma sätt för att upprätthålla ett socialt liv. Jag kan ha kompisar i mobilen, jag kan ha kompisar när jag spelar spel, jag kan ha kompisar i Australien som gör att jag är vaken på nätterna för att chatta med dem och då är det svårt att gå i skolan. Allt det där tror jag är en faktor som har påverkat [ökningen av problematisk skolfrånvaro]”

- *Carl, skolpsykolog*

Parallellt med digitaliseringen och användandet av sociala medier går det således att resonera kring det faktum att skolans moraliska geografi vad gäller möjligheten till socialisering har bytt arena, där digitaliseringens förutsättningar kommit att ta över denna roll. Precis som Carl beskriver ovan behöver eleven inte längre befinna sig i skolmiljön för att hålla liv i sociala relationer, då man idag besitter möjligheten att göra detta genom ett knapptryck vart i världen man än befinner sig. Detta innebär att elever idag kan ha ett brett och fungerande socialt

nätverk utan att sätta sin fot i skolmiljön, något som skiljer sig från föregående generationer. Skolan som moralisk geografi är därav av ändrad karaktär, något som i sin tur har en påverkan på de institutionella och tekniska kraven gällande normen om socialisering.

5.2 Individuella faktorer

5.2.1 De hemmasittande flickorna med ADHD

När vi under intervjutillfällena kom att tala om bakomliggande faktorer var det samband som man kan se mellan den neuropsykiatriska funktionsnedsättningen ADHD och den problematiska skolfrånvaron något som många av informanterna kom att lyfta. Man syftade här även till att man hos eleverna med problematisk skolfrånvaro kan tyda en statistisk överrepresentation bland flickor med ADHD. Rasmus berättar under intervjutillfället att diagnosen i relation till skolfrånvaron tar sig olika uttryck mellan könen, där pojkarna många gånger befinner sig i skolmiljön men inte deltar på lektioner och misslyckas med skolan rent betygmässigt. Medan flickorna tenderar att stanna hemma och försvinner mer från skolmiljön på grund av exempelvis magont och huvudvärk, vilket således bidrar till att eleven kan komma att utveckla en depression. Vidare uttrycker Rasmus att det inte är ovanligt att dessa flickor även blir diagnostiserade med ångestproblematik, där man på pappret kan se att eleven uppfyller många av de underkriterier som finns vid ADHD. Detta är något som tidigare forskning även tyder på, då det är vanligt förekommande att de som lever med ADHD även besitter en eller flera ångeststörningar som i sig utgör en risk för frånvaro (Gren Landell, 2023:33). Den neuropsykiatriska funktionsnedsättningen kan därav utgöra en slags grund, där exempelvis ångestproblematik kan komma att byggas på som ytterligare en svårighet i elevens vardag. Elin lyfter hur den samhällseliga pressen på skolungdomarna avseende exempelvis betyg, universitet och popularitet även kan ha en negativ påverkan på de flickor som lever med en NPF-diagnos, främst vid det stadiet då diagnosen inte är uppmärksammas. Elin uttrycker sig följande om fenomenet:

“Man överpresterar sin diagnos för att man ska ha bra betyg och vara duktig i skolan. Och man klarar kanske det ganska länge, att dölja det här. Tills man till exempel kommer upp på högstadiet och då har man inte någon ork kvar för då har man bränt ut sig”.

- Elin, tidigare anställd inom det skolsociala närvaroteamet.

Likt Elin uttrycker i citatet ovan är överprestationen inte något som på lång sikt är hållbart och att det många gånger resulterar i utbrändhet i samband med att eleven kommer upp i de högre klasserna där kunskapskraven höjs. Forskning tyder på att det finns en förhöjd risk för närvaroproblematik bland de elever med ADHD (May m.fl., 2021), inte minst om eleven inte erbjuds det stöd som hen är i behov av. Detta resulterar många gånger i att eleven behöver överprestera sin diagnos för att nå upp till de nationellt satta kunskapskraven och klara skolan. Elin syftar till att detta delvis kan bero på den okunskap som finns gällande hur den neuropsykiatriska diagnosen yttrar sig hos flickor och att det därför är svårt att identifiera tidiga tecken på en ADHD-diagnos. Detta då diagnosen skildrar sig i hur den tar sig uttryck beroende på kön, där pojkar har en tendens att vara mer socialt utagerande. Vidare förklarar hon hur många av de flickor hon arbetat med uttryckt en lättnad då de fått sin NPF-diagnos, eftersom den enskilde då får det konfirmerat att svårigheterna inte beror på en själv utan är en del av den problematik man besitter. Att den berörda målgruppen många gånger försöker anpassa sig till de rådande institutionaliserade normerna gällande prestation, till ett stadie av utbrändhet, uttrycker Rasmus sig följande kring:

“[...] tjejerna som ligger högt [frånvaro] de ligger hemma i sängen och mår skit. Det är inget man löser med ett motiverande samtal en gång i veckan. De här tjejerna skulle vi fångat upp långt tidigare. När de går i åttan, nian, och har varit hemma ett helt läsår - det rättar inte vi upp innan det går ut nian. Tyvärr”.

- Rasmus, elevkoordinator

Detta fenomen kan definieras både som en psykosocial, individuell och organisatorisk faktor. Psykosocial på så vis att de ständiga kraven från föräldrar och samhället bidrar till en ökad press hos den enskilde, individuell då det är den neuropsykiatriska diagnosen som kräver att individen överpresterar, och organisatorisk enligt det faktum att skolan som organisation inte är tillräckligt anpassad utifrån denna specifika målgrupp. Skolan som institution har sina egna institutionella krav och logiker att förhålla sig till i syfte att upprätthålla legitimitet, likväl som de förväntas leva upp till de förväntningar som omvärlden har på institutionen som helhet. De existerande logikerna bygger på den normativa grundpelare som Scott (1995) beskriver utgör en stabilitet och betydelse i de sociala beteendena inom institutionen, dessa normer bidrar till att den enskilde förhåller sig till de institutionaliserade normerna i syfte att uppnå legitimitet. Den sociala process som sker vid institutionaliseringen inom organisationen inkluderar

således de berörda individerna i en gemensam definition av verkligheten. Dess gemensamma syn av verkligheten bidrar till att sociala sammanhang uppstår med grund i formella regler som stadgas i nationell lag och regelverk, såsom skollagen (2010:800), och blir således det som tas för givet vid handlande inom institutionen. Likväl ser den formella strukturen till en strävan efter rationalitet i sitt arbete i syfte att uppnå kontroll och samordning, denna rationalitet är något som även det anges i nationella, organisatoriska samt professionella riktlinjer och lagar. Den rådande norm avseende rationalitet bidrar till att arbetet inom organisationen sker enligt en konkret process och på ett sätt, som oberoende på dess effekt, betraktas som legitimt då det anses vara det "bästa" sättet att utföra arbetet på.

Arbetsprocessen går således att definiera som en rationaliserad myt, då den av omvärlden betraktas som legitim trots att det av insamlad empiri framgår brister i arbetet med målgruppen. Som Meyer och Rowan (1997) uttrycker kan det komma att bli problematiskt att de formella strukturernas legitimitet är något som tas för givet, inte minst i förhållande till den nationella utvecklingen som skett avseende problematisk skolfrånvaro där det tydligt framgår att det är något inom den organisatoriska processen som brister.

Då det inom institutionen finns vissa förväntningar och krav att förhålla sig till vad gäller det sociala sammanhanget, kan kravet avseende högprestation betraktas som en institutionell logik. Kravet i sig kanske ser till prestation, men då institutionen inte erhåller de tekniska kraven för anpassning avseende de elever med ADHD blir det för målgruppen snarare ett krav om överprestation. Mellan de institutionella och tekniska logikerna uppstår således ett handlingsutrymme, benämnt organisatorisk osäkerhet, som utgör ett stadie där eleven ges möjlighet att antingen anpassa sig till rådande institutionell logik eller inte. Det är vid valet av anpassning till de institutionella normerna som utbrändheten hos målgruppen kommer att uppstå, då de förväntas prestera utefter krav som ej är anpassade utifrån deras förmåga.

5.2.2 Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning & psykisk ohälsa

Både de neuropsykiatriska funktionsnedsättningarna och psykiska ohälsan går att studera som individuella och organisatoriska faktorer av påverkan, där diagnoserna i sig kan klassas som individuella men att diagnosen i ett organisatoriskt sammanhang ej är anpassad för i skolmiljön. Vid sidan om de överrepresenterade flickorna med NPF-diagnoser och den psykiska ohälsans psykosociala aspekter lyfts även tillstånden som mer allmänna bakomliggande orsaker till problematisk skolfrånvaro, således kan NPF-diagnoserna och den

psykiska ohälsan både vara en orsak och en konsekvens (Gren Landell, 2023), vilket detta avsnitt är menat att synliggöra.

Riksförbundet Attention (2023), vars huvudsakliga arbete handlar om att sprida kunskap om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, genomför årligen i samband med skolstart en skolenkät i syfte att insamla information om hur elever med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning mår innan skolstart samt hur dessa elever trivs i skolan. Skolenkäten avseende år 2023 tyder på att 52% av de skolungdomar som lever med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning känner mycket eller ganska mycket oro inför skolstart och 60% av eleverna uppger ha svårt att ligga i fas med skolarbetet. Trots detta uppger en svarsfrekvens om 49% att de får lite stöd eller inget stöd alls från skolan. 62% av de föräldrar som besvarat enkäten uppger att deras barn mår så pass dåligt att de inte längre klarar av att gå till skolan, detta som följd av misslyckanden i kombination med den bristande skolmiljön. 58% uppger att deras barn uttryckt att de inte längre vill gå till skolan (Attention, 2023:1-16). Både utifrån tidigare forskning och den empiri som samlats in är medvetenheten om de neuropsykiatriska diagnosernas påverkan i skolmiljön något som tydligt framgår, och nästan alla av informanterna lyfter att NPF-diagnoser ofta förekommer bland pojkar såväl som flickor med problematisk skolfrånvaro. Så här uttalar sig till exempel Elin:

“ [...] Alla barn har inte en NPF-diagnos, men en NPF-diagnos och en ADHD-diagnos är en riskfaktor, såklart, för det, ja men det gör ju hela skolan, det behöver inte göra det men kan, göra skolan lite mer komplicerad, det sociala och att sitta still”.

- *Elin, tidigare anställd i det skolsociala närvaroteamet.*

Trots denna medvetenhet går det av Attentions (2023) enkät att tyda en stor oro hos målgruppen inför skolstart och förmågan att ligga i fas med skolarbetet, likväl som många uppger att de inte får den hjälp som de är i behov av från skolan.

Det teoretiska begreppet *moralisk geografi* blir således av intresse vid studerandet av uppkomsten av den problematiska skolfrånvaron i relation till de neuropsykiatriska diagnoserna ADHD och autism. I syfte att upprätthålla en angiven ordning begränsas geografiska platser till en viss kategori av människor och osynliga gränser byggs upp avseende vem som får göra vad på en angiven plats. Här kan institutionaliserade skolanpassningar analyseras som ett sätt på vilket man försöker inkludera individer med

NPF-diagnoser i skolans lokaler och geografi. Till exempel kan de lagar om extra anpassningar och särskilt stöd som omgärdar skolan i sin korthet beskrivas. Skollagens 3 kap. 2 § säger bland annat att elever med funktionsnedsättning ska ges det stöd de behöver om de till följd av sin diagnos har svårt att uppnå betygskriterierna (SFS 2010:800), att extra anpassningar skyndsamt ska erbjudas alla som riskerar att inte uppnå betygskriterierna (3 kap. 5 §), samt att anpassningarna ska utvärderas och leda till en utredning om särskilt stöd när de inte fått önskad effekt (3 kap. 7 §).

På ett sätt går det å ena sidan att tala om en utvidgning av den moraliska geografin genom att fler grupper ges förutsättningar att närvara i det institutionella rummet när lagstiftningen utökas. Å andra sidan innebär lagrummen en särskiljning av eleverna, där de som inte uppfyller normkraven hänvisas åt parallella grupperingar och/eller metoder med epitet som ”särskild undervisningsgrupp”, ”enskild undervisning” och ”anpassad studiegång”. I dessa råder det till skillnad från det standardiserade klassrummet andra normer för hur man bör agera och vad som förväntas av en. Avseende den informella strukturen, vad de professionella konkret ägnar sig åt, bör dock nämnas att många av informanterna är tydliga med att flexibilitet är nödvändigt i arbetet med målgruppen, och att ingen lösning appliceras på alla. Många olika slags anpassningar testas och utvärderas innan det som fungerar bäst för den enskilde eleven hittas, specialpedagog Hans uttrycker till exempel att “det inte finns någon patentlösning utan det är individuellt så det visslar om det”.

Även den psykiska ohälsan var något som informanterna kom att tala om som en individuell faktor av påverkan, där man främst lyfte psykiska tillstånd såsom depression, stress och ångest bland eleverna med problematisk frånvaro. Nedan följer ett citat om hur en av informanterna uttrycker sig avseende detta.

“Man har blivit mer medveten överlag i kommunen att den här problematiken är så komplex.

Det är inte bara skolkar-problematik, de här barnen mår ofta oerhört dåligt. Vi snackar depression, självskadebeteenden, social fobi, social ångest... “

- *Elin, tidigare anställd inom skolsociala närvaroteamet*

När det kommer till psykisk ohälsa är nedstämdhet, depression, oro och ångest vanliga riskfaktorer, där det till exempel kan handla om tvångstankar, separationsångest, panikångest

eller ångest (Egger, Costello & Angold, 2003; Finning & Dubricka, 2022; Kearny, 2008). Tobias uttalar sig följande om den psykiska ohälsan:

“[...] depression möter vi också rätt ofta. Bakomliggande blir det ju eftersom det är anledningen till att de någonstans är hemma. Sen kan man väl dividera dem, jag tänker att... Men vad är hönan och ägget liksom? Många barn blir väl deprimerade av att vara hemma, de blir ofta rätt så isolerade för att man tappar kontakt med sina skolkamrater”.

- Tobias, skolsociala närvaroteamet

Likt Tobias uttrycker har den psykiska ohälsan en tendens att gå i båda riktningar, det vill säga att det kan vara en orsak till omfattande frånvaro men även en följd av att eleven är frånvarande från skolan (Gren Landell, 2023). I skollagen (2010:800) nämns den *psykiska problematiken* främst i relation till elevhälsans utformning (2 kap. 25 §) och distansundervisning (22 kap. 5 §), där beslutet om distansundervisning enligt 9 § definieras som särskilt stöd. Således är den psykiska ohälsan inte lika omfattande i skollagen som NPF-diagnoserna. Även här uttrycker informanterna att den informella strukturen kräver flexibilitet och individanpassning i arbetet med målgruppen.

5.3 Organisatoriska faktorer

5.3.1 Skolan - en fyrkantig & oflexibel organisation

Den problematiska skolfrånvaron påverkas även av organisatoriska principer och arbetssätt. Skolan som institution har sin grund i en strävan om rationalitet i syfte att uppnå kontroll, detta yttrar sig genom arbetssättets förhållning till nationella, organisatoriska och professionella riktlinjer som anges i lag. Således bidrar institutionens förhållningssätt gentemot samhällets förväntningar till organisationens legitimitet. Skolan som institution bygger på en normativ och regulativ aspekt, det vill säga att man reglerar vissa sociala beteenden genom riktlinjer och dessa kommer sedan att utgöra en institutionaliserad norm. Sara uttrycker sig enligt följande:

“Det är en inte så flexibel organisation. Vi är rätt så... Fyrkantiga inom skolan, kan man ju säga. För vissa elever är det jättesvårt att hantera. Att hitta de möjligheterna för elever som förenklar, det är rätt svårt i skolans värld. Det är en emellanåt oflexibel organisation”

- Sara, rektor

Den rådande rationalitetsnormen synliggörs i citatet ovan, där skolan som en *oflexibel organisation* arbetar utifrån en konkret process enligt de nationella lagar och riktlinjer som finns stadgade. Därav utgår man från att arbetsprocessen är den “bästa” möjliga, då den betraktas som legitim av omvärlden utan att man ser till processens effektivitet. Därav kan man argumentera för att institutionens arbetsprocesser grundar sig i en rationaliserad myt, främst då man ser till den problematiska skolfrånvaron. Likt Meyer och Rowan (1977) belyser kan det därför bli problematiskt hur den formella strukturen många gånger kopplas till legitimitet. Trots att institutionens grundande i regulativa aspekter ser till att framhäva jämställdhet inom organisationen synliggörs det att dess moraliska geografi innefattar vissa brister i förhållande till strävan om jämställdhet, då den moraliska geografin endast inkluderar en viss typ av elever. I relation till den problematiska skolfrånvarons uppkomst och successiva ökning blir skolans förhöjda krav avseende kunskapsmål i relation till den moraliska geografin även ett perspektiv att studera fenomenet utifrån, Carl uttrycker sig följande:

“Kraven har väl höjts i skolan och att det kanske är fler och fler elever som känner att det är svårare, eller känner att de kanske inte riktigt passar in. Det har blivit snävare på något vis, vem du ska vara för att klara dig i skolan, upplever jag”

- Carl, skolpsykolog

Samtidigt som skolans moraliska geografi endast förhåller sig till elever av en viss karaktär ökar även den normativa aspekten om prestation, vilket bidrar till att den moraliska geografin blir smalare och snävare än tidigare. På frågan avseende utvecklingsområden på organisationsnivå uttrycker Rasmus följande:

“[...] jobba ännu mer med grundläggande kartläggning [av orsak till problematisk skolfrånvaro]. Vad är det för elever framför oss? Är det rättvis att de ska gå en hel dag om de inte klarar av det, rent ut sagt? Om du inte kan sitta still, ska du då ha 90 minuters lektion matematik en torsdag klockan två, är det rättvist utifrån ens förutsättningar? Så att man anpassar skolan mer runt de barnen som har vissa behov, så tror jag vi kan få ner detta”.

- Rasmus, skolkoordinator

Rasmus uttrycker en strävan att anpassa skolan efter de elever som besitter särskilda behov och menar på att detta kunnat vara en möjlig lösning till att minska den problematiska

skolfrånvaron. Vid utredning om behov av särskilt stöd genomförs en pedagogisk kartläggning, om den genomförda utredningen tyder på ett behov av anpassning är skolan skyldig att erbjuda eleven särskilt stöd likväl som att följa upp och utvärdera insatsen (Gren Landell, 2023:144). På så vis anpassar man individuellt elevens skolgång utefter dess förmåga. Dock syftar Rasmus till att den grundläggande kartläggningen av orsak till problematisk skolfrånvaro är något man i arbetet bör lägga ner mer tid på, för att få en tydligare bild av de bakomliggande orsakerna i relation till omfattningen av frånvaro. Där man studerar procentandelen i närvaron och parallellt kartlägger vilka specifika behov av anpassningar och bakomliggande orsaker som varje enskild elev besitter. På så sätt möjliggör man även att i ett tidigare stadium upptäcka eventuella neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och tidigare gå in med insatser för att underlätta skolgången.

5.3.2 En önskad förbättring av den externa samverkan

Man har i arbetet med skolfrånvaro kunnat konstatera att samordnat stöd och insatser är en viktig utgångspunkt. I socialtjänstens arbete med skolungdomar med omfattande frånvaro är samverkan centralt och har visat sig ha flertalet positiva aspekter i dess utförande, både vad gäller de förebyggande insatserna och syftet att på sikt få tillbaks ungdomen till skolmiljön (Gren Landell, 2023:46). I relation till samverkans bristnings- och utvecklingsområden var den externa samverkan med socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) ett genomgående tema bland informanterna. Främst syftade man här till de upplevda hinder som sekretessen utgör mellan berörda aktörer, vars påverkan kan komma att ha ett stort inflytande över den hjälp och stöd som man kan erbjuda eleven utifrån ett skolperspektiv. Denna problematik är något som även tidigare forskning visat på, i Xing & Wongs studie (2018:271) uppger socialarbetare och skolmentorer att konfidentialiteten var ett problem när de skulle samverka och att man ofta valde att kringgå den trots att det stred mot yrkesetiken. Vad gäller den externa samverkans utvecklingsområden uttrycker Sara följande:

“Vi behöver hitta mer samarbete mellan socialtjänst och skola. Det brister jättemycket. Vad det beror på... Dels är det tystnadsplikten och sekretessen. Hela den biten måste vi hitta vägar kring och kunna bryta emellanåt. [...] Men även med BUP och så, för att de har köer. De jobbar ju också bara på vårdnadshavarnas initiativ. Säger vårdnadshavarna att “vi behöver inte det”, då blir det ingenting och så står vi i skolan här. Ibland skulle jag vilja att skolan också hade en påverkan i det. Men så är det ju inte i dagsläget, det är bara på vårdnadshavarnas

initiativ. Vi kan ju se problem när en elev är här hos oss, det är ju en annan miljö än i hemmet. Det kan ju fungera i hemmet, men här, det är ju två helt olika miljöer. En hemmiljö där man kanske är två eller tre barn, det är ju väldigt lugnt och sansat. Men här sitter man i ett klassrum och man ska inte agera på alla impulser man får. Det är ju svårare”.

- Sara, rektor.

Samtidigt som alla berörda informanter uttrycker sig angående den positiva inverkan som det skolsociala närvaroteamets insats, som är en samordnande resurs mellan socialtjänst och utbildnings- och kulturförvaltningen, har i arbetet med målgruppen menar man samtidigt på att en ytterligare utveckling i samverkan mellan socialförvaltning och skola behöver ske. Vidare uttrycker man att skolan vid majoriteten av upprättade orosanmälningar sällan får någon återkoppling från socialtjänsten och att det endast är vid ett fåtal tillfällen som de kan höra av sig vid behov av referenssamtal i utredningsprocessen. Något som även det är en följd av de existerande regelverk avseende sekretess och tystnadsplikt. Informanterna syftar till att det för skolpersonalen hade varit bra att informeras om att socialtjänsten mottagit den upprättade anmälan och om de kommer att arbeta med den.

I Skolverkets rapport (2021: 72-76) beskrivs hur samverkan mellan skola och externa aktörer, med avseende på skolfrånvaro, fungerar i fyra fallstudier. De fyra skolorna skiljer sig åt men ett flertal huvuddrag i det material som framkommit under intervjuerna har urskiljts. Tre av de fyra skolorna upplever till exempel att socialtjänsten inte delar den interna bilden av vilket ansvar de har i enskilda ärenden, en skola lyfter att frånvaroproblem inte ges tillräcklig tyngd utan att socialtjänstens resurser avgör vilket stöd eleven ges. Tre av fyra skolor upplever även att samverkan med barn- och ungdomspsykiatri brister, det som främst lyfts är långa väntetider och en övertro på elevhälsans förmågor och kompetens eftersom allt fler elever med psykisk ohälsa inte anses kvalificera för slutenvårdens insatser. En av skolorna, som är något mindre och placerad i glesbygd, upplever emellertid att samverkan med externa aktörer fungerar bra, närheten till de sociala insatserna och snabba vägar för kommunikation bidrar till detta.

“Jag tror att det som vi gjorde förra terminen eller början på denna, att vi hade socialtjänsten här och att de hade en liten föreläsning om sitt arbete, det tror jag är ett bra första steg för att öka förståelsen för varandras arbetsuppgifter. För mycket bottnar nog i att man inte riktigt vet vad den andre gör, ni vet kanske inte vad vi gör och vi vet inte vad ni gör. Sen så tycker jag att

det generellt sett är jättebra att man är olika professioner, olika personligheter när man diskuterar olika sådana här ärenden”.

- *Hans, specialpedagog.*

Den önskade förbättringen som uttrycks avseende samverkan med BUP och socialtjänsten tyder på att det är något som brister, något som Hans dels tror kan bero på okunskap om berörda aktörers arbete och insatser med målgruppen. Vidare uttrycker han den goda effekt som han anser att tvärprofessionell samverkan kan ha, något som även Rasmus talar om:

“Sedan hade jag även velat ha ett mycket starkare samarbete med socialtjänsten. [...] Vi behöver ha ett team, vi behöver sitta ner och prata. [...] Vi hade behövt ha ett team som sitter kanske en gång i veckan och går igenom 'så här ser frånvaron ut just nu. Vi jobbar så här på skolan. Är det något ni har hos er?' [...] Sänka trösklarna för elevens bästa och sätta mer tid till det”.

- *Rasmus, elevkoordinator*

Beaktandet av *barnets bästa*, som Rasmus snuddar vid i citatet ovan, är något som hänvisas till i socialtjänstlagen (2001:453), skollagen (1 kap. 10 § 2010:800) samt hälso- och sjukvårdslagen (5 kap. 6 § 2017:30). Men vad gör egentligen sekretessen och tystnadsplikten med termen *barnets bästa* i kontexten av samverkan? Hur effektiv en insats från en av aktörerna blir beror även på hur andra samtidiga insatser utfärdade av andra aktörer fungerar, således handlar det om att samordna arbetsinsatser och resurser för en så effektiv effekt som möjligt (Gren Landell, 2023:46). Den rådande skolplikten är därför inte synonymt med att närvaroproblematiken ensamt ska lösas av skolan (ibid. 2023:48-49), vilket är av betydelse att alla berörda aktörer har en förståelse avseende då problematiken grundar sig i komplexa och multidimensionella orsaker. Sekretessen och tystnadsplikten kan i kontexten betraktas som institutionella restriktioner som påverkar aktörernas handlingsutrymme och bromsar ner insatsernas effektivitet. Det *beaktande av barnets bästa* som man hänvisar till i ovannämnda lagrum blir därför möjligt att ifrågasättas, då organisatoriska principer kommer att begränsa och sakta ner insatserna för barnet.

5.3.3 Det skolsociala närvaroteamet - en ny institution?

Det skolsociala närvaroteamets arbete var ett genomgående samtalstema under intervjutillfällena och majoriteten talade väldigt gott om både insatsen i sig, men även den

samverkan som berörda parter har med teamet. Vid flertalet intervjuer beskrevs deras insats som en *brygga* vid elevens tillbakagången till skolmiljön, där man på grund av deras arbete kan ges en större inblick och förståelse om den enskilde elevens situation då insatsen är individanpassad och bygger på ett nära samarbete med vårdnadshavare såväl som elev. Det skolsociala närvaroteamet är de som sköter en stor del av kommunikationen med lärare, mentorer, föräldrar och eleven för att hitta möjliga anpassningar för eleven då hen befinner sig i skolan. Skolpsykologen upplever det till och med som att hans kontakt med vårdnadshavarna minskat som följd av teamets etablering:

“Och sen kan det vara i komplicerade elevärenden, till exempel kring närvaro och frånvaro, då kan det också vara att vi träffar elever och att vi träffar vårdnadshavare. Men det har blivit mindre av den delen sedan vi skaffade det här närvaroteamet, skolsociala teamet, eftersom de lite tar den rollen istället. Så jag kanske gjorde mer av sånt för några år sedan, innan de fanns”.

- *Carl, skolpsykolog*

I Xing & Wong (2018:269) studie visar resultaten att skolmentorer och socialarbetare upplever sig komplettera varandra bra trots att de har väldigt olika fokusområden, medan mentorerna gärna betonar vikten av skolnärvaro och att fullgöra utbildningen fokuserar socialarbetarna på hemmiljön och psykosociala faktorer. Likaså upplever Tobias i skolsociala närvaroteamet att det har vuxit fram en ömsesidig förståelse skola och teamet sinsemellan:

“Det var lite otydligt för oss som jobbade i mobila teamet ‘vad är det egentligen vi ska göra och var går de här olika osynliga gränserna kring vad vi gör och vad skolan gör?’. Då upplevde jag att på vissa skolor och viss personal var vi lite såhär, ‘vad är det egentligen ni gör?’ och lite mer skeptiska. Nu känns det som att de flesta rektorer vet i alla fall vem vi är på vissa skolor, känner man lärarna och man har arbetat i flera olika ärenden med samma lärare och man kanske har haft i tre-fyra ärenden. Då känns det som att det finns rätt så bra förståelse för ‘okej men ni gör det, vi gör det’ [...] upplevelsen är nog ändå att skolorna har blivit lite snabbare på att liksom kontakta oss. ‘Ja, men vi har en elev här som kanske har 70 procents frånvaro’, vilket är jättehögt. ‘vi behöver er insats’”.

- *Tobias, skolsociala närvaroteamet*

I Xing & Wongs (2018:272) studie beskriver man dock att ett återkommande tema, trots den ömsesidiga förståelsen för varandras roller, var situationer då man upplevt att yrkesgruppernas agendor skilt sig åt för mycket. Det kunde handla om fall där mentorerna pressat för hårt på återgång till skolan när socialarbetarna bestämt att det bästa vore att avvakta, eller att mentorerna skickat en blankett om avhopp till familjen utan att rådfråga socialarbetaren. Genom etableringen av ett skolsocialt närvaroteam har kanske denna problematik gått att undvika eftersom instansen möjliggör samverkan mellan professionella med samma agenda. De anställda i det skolsociala närvaroteamet arbetar ju varken för skolan eller socialtjänsten utan är ett gemensamt projekt där både utbildningsförvaltning och socialförvaltning deltar, och det gemensamma målet är ju återgång till skolan. Således går det kanske att tala om en ny slags institution, där varken socialtjänstens eller skolans normer råder, utan snarare ett mellanting mellan organisationernas logiker.

6. Diskussion

Tidigare forskning syftar till att samverkan är lösningen vad gäller den problematiska frånvaron, men *vad* i samverkan är själva lösningen? För att samverkan ska kunna utvecklas till det positiva krävs förbättrade förutsättningar. I syfte att kunna fånga upp eleverna tidigare krävs det att man mellan organisationerna kan tänja på lagarna avseende exempelvis sekretess och tystnadsplikt för att berörda aktörer ska ges en helhetsbild av elevens situation, då den många gånger är komplex och kräver individanpassning. De samordnade insatsernas effekt bromsas således ner av institutionella restriktioner.

Vi har under arbetets gång kommit att synliggöra något som vi valt att benämna en *loop-effekt*, vi syftar här till den process hos eleven som tydligt går att tyda vid brister inom en av de samverkande aktörernas institutioner. Främst blir detta tydligt vad gäller det samband som finns mellan de neuropsykiatriska diagnoserna och problematisk skolfrånvaro. Att barn- och ungdomspsykiatrin har långa köer bidrar till att barnen och dess möjliga NPF-diagnos inte utreds och dess eventuella behov av anpassning i skolan inte tillgodoses. Den bristande skolanpassningen leder i sin tur till, som nämnt i analysen, att eleven aktivt behöver göra ett val om hen ska anpassa sig utefter de institutionella riktlinjerna eller inte. Vilket valet i frågan än blir riskerar det att resultera i svårigheter för ungdomen, antingen genom högpresterande och möjlig utbrändhet, eller i omfattande skolfrånvaro. Sara uttrycker i ett av ovanstående

citat att hon anser det problematiskt att BUP endast arbetar på vårdnadshavares initiativ, vilket även det blir intressant utifrån ett skolperspektiv. Likt Sara uttrycker kan ett barn vara fullt fungerande i sin hemmiljö som omfattas av familjens institutionella grund, medan man i skolans kontext kan se vissa behov av anpassning och stöd. Det är två helt olika kontexter, olika institutioner, där det råder olika strukturer i relation till det sociala handlandet. Kanske hade eleverna då gynnats, och barnets bästa beaktats ytterligare, om skolan skulle ha en större talan i frågan.

I skrivande stund är forskningen, framför allt i en svensk kontext, kring olika insatsers effekt begränsad. Vilket på ett sätt går igen i det empiriska materialet där problematisk skolfrånvaro och metoderna för att komma till bukt med problemet begripliggörs på en rad olika sätt, och där det främsta tillvägagångssättet många gånger är att vara flexibel och individanpassa. Kunskap om samband med andra omgärdande faktorer finns, men gällande insatsernas effektivitet saknas det forskning. Det skolsociala närvaroteamet och samordnade insatser, framför allt mellan skola och socialtjänst, har utifrån uttalandena i denna studie visat sig vara en framgångsfaktor för kommunens arbete med problematisk skolfrånvaro vilket tyder på att även andra kommuner skulle kunna ha nytta av teamets etablering och utökad samordning mellan instanserna. Ansvarsfördelningen mellan teamet, skola och socialtjänst behöver dock tydliggöras för att undvika initial förvirring och skepticism innan teamet blivit erkänt av samarbetsparterna. Vår studie har bara kunnat synliggöra några få av fördelarna med att inrätta ett skolsocialt närvaroteam men mer forskning, både på nationell och kommunnivå, behövs på området. Vilka metoder och pedagogiska hjälpmedel använder teamen? Hur fungerar teamen i större svenska städer? Vilka organisatoriska problemområden stöter teamen på? Skiljer det sig åt mellan kommuner?

7.Referenslista

Ansari, A. & Purtell, K.M. (2018) *School absenteeism through the transition to kindergarten*. Journal of education for students placed at risk (JESPAR), 23(1-2), s. 24-38.

Ahrne, G. & Eriksson-Zetterquist, U. (2022) Intervjuer. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 3. Stockholm: Liber AB. Kap. 5, s. 77-78.

Armfield, J.M; Gnanamanickam, E; Nguyen, H.T; Doidge, J.C; Brown, D.S; Preen, D.B. & Segal, L. (2020) *School absenteeism associated with child protection system involvement, maltreatment type, and time in out-of-home care*. Child Maltreatment, 25(4), s. 433-435.

Attention (2023) *Attentions skolenkät 2023: "Skrämmande stor okunskap. Inte bara om NPF utan också om skolans skyldigheter"*

https://issuu.com/familjelyftet/docs/a4_skolrapport_2023?fr=xKAE9_zU1NQ [2024-04-08]

Backlund, Åsa; Spånberg, Weltz; Ylva & Högdin, Sara (red.) (2024) *Skolsocialt arbete*. Uppl. 2. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Black, A.T; Seder, R.C. & Kekahio, W. (2014) *Review of research on student non-enrollment and chronic absenteeism: A report for the Pacific Region* (REL 2015-054). Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Science, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Education Laboratory Pacific.

Bond, L; Butler, H; Thomas, L; Carlin, J; Glover, J; Bower, G. & Patton, G. (2007) *Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health and academic outcomes*. Journal of Adolescent Health, 40(4), s. 357.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Uppl. 3. Solna: Liber.

Burdick-Will, J; Stein, M.L. & Grigg, J. (2019) *Danger on the way to school: Exposure to violent crime, public transportation, and absenteeism*. Sociological Science, 6, s. 118-142.

Chu, B.C; Guarino, D; Mele, C; O'Connell, J. & Coto, P. (2019) *Developing an online early detection system for school attendance problems: Results from a research-community partnership*. Cognitive and Behavioral Practice, 26, s. 35-45.

Connolly, F. & Olson, L.S. (2012) *Early elementary performance and attendance in Baltimore City schools' pre-kindergarten and kindergarten*. Baltimore: Baltimore Education Research Consortium.

Cypress, Birgitte S (2017) *Rigor or Reliability and Validity in Qualitative Research: Perspectives, Strategies, Reconceptualization, and Recommendations*. Dimensions of critical care nursing, vol. 36.

Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur AB.

Egger, H.L; Castello, E.J & Angold, A. (2003) *School refusal and psychiatric disorders: a community study*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42, s. 797-807.

Finning, K & Dubricka, B. (2022) Emotional disorders and attendance at school. I: K. Finning, T. Ford & D. Moore (red.), *Mental health and attendance at school* (s. 38-58). Royal College of Psychiatrists. Cambridge: Cambridge University Press.

Gren Landell, Malin (2023) *När barn och unga är borta från skolan*. Lund: Studentlitteratur AB.

Gren Landell, Malin (2018) *Främja närvaro. Att förebygga skolfrånvaro*. Stockholm: Natur & Kultur.

Gren Landell, Malin (2021) Introduction. I: M. Gren Landell (red.). *School attendance problems: A research update and where to go* (s. 19-38). Stockholm: Jerringfonden.

Gregory, I.R & Purcell, A. (2014) *Extended school non-attenders' views: developing best practice*. Educational Psychology in Practice, 30, s. 37-50.

Havik, Trude (2021) School-related risk factors I: M. Gren Landell (red.), School attendance problems: A research update and where to go (s. 69-74). Stockholm: Jerringfonden.

Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, S. K. (2015). School factors associated with school refusal- and truancy-related reasons for school non-attendance. *Social Psychology of Education*, 18, s. 221-240.

Hjerm, M; Lindgren S. & Nilsson, M. (2014) Introduktion till samhällsvetenskaplig analys. Uppl. 2. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Hysing, M; Petrie, K.J; Boe, T. & Sivertsen, B. (2017) *Parental work absenteeism is associated with increased symptom complaints and school absence in adolescent children.* BMC Public Health, 17(439).

Ingul, J.M; Klöckner, C.A; Silverman, W.K. & Nordahl, H.M. (2012) *Adolescent school absenteeism: Modelling social and individual risk factors.* Child and Adolescent Mental Health, 17, s. 93-100.

Johansson, Roine (2002) *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen.* Lund: Studentlitteratur.

Laith, Refa & Vaillancourt, Tracy (2022) *The temporal sequence of bullying victimization, academic achievement, and school attendance: A review of the literature.* Aggression and violent behavior, vol. 64.

Link Egger, Helen; Castello, E. Jane & Angold, Adrian (2023) *School Refusal and Psychiatric Disorders: A Community Study.* Journal of the American Academy of child and adolescent psychiatry, vol. 42.

Linde, Stig & Svensson, Kerstin (red.) (2013) *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter: människobehandlande organisationer ur ett nyinstitutionellt perspektiv.* Solna: Liber.

Kearny, C.A. (2008) *An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy*. Educational Psychology Review, 20, s. 257-282.

May F, Ford T, Janssens A, Newlove-Delgado T, Emma Russell A, Salim J, Ukoumunne OC & Hayes R. (2021) *Attainment, attendance, and school difficulties in UK primary schoolchildren with probable ADHD*. The British journal of educational psychology, volume 92.

Meyer, Marshall W. (1985). *Limits to Bureaucratic Growth*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Meyer, John W. & Brian Rowan (1977) *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony*. American Journal of Sociology, 83, s. 340-363.

No Isolation (u.å) *Öka närvaro med AVI-robotar*.

https://www.noisolation.com/se?utm_source=google&utm [2024-05-15]

Scott, W. Richards (1995) *Institutions and organizations*. Thousand Oaks, CA.: Sage Publications.

Scott, W. Richard & Meyer, John M. (1983) *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. London: SAGE publications.

SFS 2010:800. Skollagen.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/ [2024-04-27]

SFS 2001:453. Socialtjänstlagen.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/ [2024-04-28]

SFS 2017:30. Hälso- och sjukvårdslagen.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/halso-och-sjukvardslag-201730_sfs-2017-30/ [2024-04-28]

Socialstyrelsen (u.å) *Socialstyrelsens termbank*.

<https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=506&SrcLang=sv> [2024-04-27]

SOU 2016:94 *Saknad! Uppmärksamma eleverns frånvaro och agera*.

Skolverket (2021) *Nationell kartläggning av elevfrånvaro - de obligatoriska skolformerna samt gymnasie- och gymnasiesärskola*. (Rapport 2021:10)

Svensson, Peter (2023) Teorins roll i kvalitativ forskning. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Uppl. 3. Stockholm: Liber AB. Kap. 16 s. 242-243.

Teasley, M.L. (2004) *Absenteeism and truancy: Risk, protection, and best practice implication for school and social workers*. *Children and schools*, 26, s. 117-128.

Totsika, V; Hastings, R.P; Dutton, Y; Worsley, A; Melvin, G; Gray, K; Tonge, B. & Heyne, D. (2020) *Types and correlates of school non-attendance in students with autism spectrum disorders*. *Autism*, 24(7), s. 1-11.

Whittemore, Robin; K. Chase, Susan & Lynn Mandle, Carol (2001) *Validity in qualitative research*. *Qualitative Health Research*, vol. 11.

Wroblewski, A.P; Dowdy, E; Sharkey, J. & Kim, E.K. (2019) *Social-emotional screening to predict truancy severity: Recommendations for educators*. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 21(1), s. 19-29.

Xing Hui, Charlotte Lim & Wong, Peace Y.J (2018) *Interprofessional collaboration between social workers and school counsellors in tackling youth at-risk behavior*. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development* 28(2), s. 1-15.

8. Bilagor

8.1. Bilaga 1

En av informanterna, Tobias¹, är beteendevetare och arbetar inom kommunens skolsociala närvaroteam, tidigare benämnt *mobila teamet*, som är en samordnande resurs mellan socialförvaltningen och utbildnings- och kulturförvaltningen. Dess arbete utgår från en nära samverkan där man bildar ett arbetslag mellan skola, hemmet, fritid och socialtjänst kring barnet och dess situation. Det skolsociala närvaroteamets uppdrag är att arbeta med den berörda målgruppen och tillsammans med det förenade arbetslaget vara ett stöd för barnet och dess familj i tillbakagången till en fungerande skolgång. Teamet är ingen uppsökande verksamhet utan mottar ansökningar från kommunens rektorer, chefen för den centrala elevhälsan och socialtjänst. Elin har tidigare varit yrkesverksam inom det skolsociala närvaroteamet i kommunen och då hon vid genomförandet av intervjun väldigt nyligen hade bytt tjänst ser den information som framgick av intervjun till hennes erfarenheter från föregående tjänst inom närvaroteamet.

En intervju genomfördes med Sara, rektor på en av kommunens högstadieskolor, där vi fick en inblick över hur man på ett organisatoriskt plan arbetar med elever med problematisk frånvaro. Carl arbetar som skolpsykolog inom den centrala elevhälsan vars team består av psykologer, specialpedagoger inriktade mot förskola och skola som besitter specifik kompetens om exempelvis autism, samt centralt anställda skolsköterskor som sitter utplacerade på kommunens skolor. Det som skiljer den centrala elevhälsan från elevhälsoteam är främst att man inom den centrala elevhälsan inte sitter placerade ute på skolorna, då man har ett övergripande ansvar för majoriteten av kommunens skolor. Elevhälsoteam finns däremot på alla skolor och utgörs av skolsköterska, skolkurator, specialpedagog och elevkoordinator.

Hans, specialpedagog, arbetar på en av kommunens högstadieskolor där han är en hjälpande hand till de elever som under skolgången är i behov av extra hjälp och stöd. Som specialpedagog är Hans även den som vid behov genomför de pedagogiska utredningarna tillsammans med elev, lärare och vårdnadshavare, i syfte att kartlägga elevens situation i

¹ Alla namn som framgår är fiktiva i syfte att skydda deltagarnas integritet.

skolmiljön. Rasmus är anställd som elevkoordinator, vilket är en tjänst som vuxit fram i samband med att den problematiska skolfrånvaron successivt ökat. Tjänsten innefattar främst att upprätta frånvaroutredningar, hålla koll på skolans frånvarostatistik och möta upp föräldrar som är oroliga för sina barn i situationen avseende den omfattande frånvaron.

8.2 Bilaga 2

Samtycke till deltagande i examensarbete vid Samhällsvetenskapliga fakulteten

Jag samtycker till att medverka i examensarbete avseende skolungdomar med problematisk skolfrånvaro, utfärdat av Linnéa Björkman och Luisa Vasquez Nieminen.

Jag bekräftar härmed att jag har tagit del av skriftlig och muntlig information om studien och accepterar att delta. Jag har fått möjlighet att ställa frågor om studien. Jag har mottagit information avseende att intervjun, med mitt medgivande, kommer att spelas in via diktafon.

Jag har fått information om att de uppgifter som samlas in om mig kommer att behandlas konfidentiellt, på ett sådant sätt att min identitet inte kommer att avslöjas för obehöriga. Mitt deltagande kommer att vara anonymt och ett fiktivt namn kommer att användas vid transkribering likväl som i uppsatsen.

Jag är medveten om att min medverkan är helt frivillig och att jag när som helst och utan närmare förklaring kan avbryta mitt deltagande.

Information om personuppgiftsbehandlingen

Följande personuppgifter kommer att behandlas:

Namn, arbetstitel, e-postadress samt adress till arbetsplats och arbetsplatsens namn.

Personuppgifterna kommer att behandlas på följande sätt:

I förhållning till den allmänna dataskyddsförordningen, *GDPR*, kommer intervjuerna att spelas in via diktafon i syfte att inte kunna sparas i någon digital tjänst. All inkommen information kommer att bevaras med beaktning för den enskildes integritet och materialet kommer således även att förstöras i samband med att examensarbetet bedöms som godkänt.

Vi delar inte dina personuppgifter med tredje part.

Lunds universitet, Box 117, 221 00 Lund, med organisationsnummer 202100-3211 är personuppgiftsansvarig. Du hittar Lunds universitets integritetspolicy på www.lu.se/integritet.

Du har rätt att få information om de personuppgifter vi behandlar om dig. Du har också rätt att få felaktiga personuppgifter om dig själv rättade. Om du har klagomål på vår behandling av dina personuppgifter kan du kontakta vårt dataskyddsbud via **dataskyddsbud@lu.se**. Du har även rätt att inge klagomål till tillsynsmyndigheten (Integritetsskyddsmyndigheten, IMY) om du tycker att vi behandlar dina personuppgifter på ett felaktigt sätt.

Jag samtycker till att medverka i examensarbete avseende skolungdomar med problematisk skolfrånvaro, utfärdat av Linnéa Björkman och Luisa Vasquez Nieminen.

Ort	Underskrift
Datum	Namnförtydligande

8.3 Bilaga 3

Intro / Allmänna frågor om informantens tjänst

- Hur länge har du arbetat som ... i kommunen? Har du några tidigare arbetserfarenheter med målgruppen?
- Vad har du för utbildning?
- Hur ser frånvaron ut bland eleverna där du arbetar?
- Vad innefattar din tjänst för arbetsuppgifter i relation till målgruppen?

Frågar avseende arbetet med hemmasittare

- Vem är den första som brukar lyfta att en elev har problematisk frånvaro?
- Hur arbetar ni med skolungdomar med problematisk skolfrånvaro?
- Hur ser arbetsgången ut över tid? Hur ser processen ut?
- Finns det specifika rutiner/riktlinjer för hur ni arbetar med dessa elever och hur ser dessa i sådana fall ut? Eller skiljer det sig mycket från fall till fall?
- Finns det något som du anser behöver förbättras i arbetet med dessa elever? Vad?
- Vilka metoder och pedagogiska hjälpmedel använder ni er av/erbjuder ni eleven i syfte att höja sin skolnärvaro?
- Arbetar ni bara åtgärdande eller har ni också förebyggande arbete för att främja närvaro?
- Hur skulle du definiera begreppet "*hemmasittare*"? Vad är en typisk hemmasittare för dig?
- Vad anser du är en god skolnärvaro? När övergår det till problematiskt? Finns det några kriterier ni går efter vid bedömning?
- Om du fått formulera riktlinjer att utgå från vid arbetet med målgruppen, vad hade du antytt?
- Upplever du att problematiken blivit vanligare senaste åren? Vad tror du det beror på?

Bakomliggande faktorer

- Vad tror du att problematisk skolfrånvaro beror på?
- Vad tror du som professionell att det kan finnas för bakomliggande faktorer till att en elev kommer att bli en så kallad *hemmasittare*?
- Finns det några bakomliggande faktorer som du tror har en större inverkan än övriga?

Frågor om samverkan

- Samverkar ni med andra aktörer avseende dessa elever? Vilka?
- Hur ser ansvarsfördelningen ut mellan er aktörer? Vem gör vad?
- Hur fungerar samverkan? Något som du anser kunnat förbättras?
- Händer det att ni behöver göra en orosanmälan till socialtjänsten när ni arbetar med dessa elever? Hur vanligt är det? Och hur ser processen ut?
- Om du hade fått ändra något med samverkan som den ser ut idag, vad hade du ändrat och varför?
- Extra frågor (om tid finns): Hur kommunicerar ni aktörer sinsemellan? Finns det någon/några aktörer ni samarbetar mer eller mindre med? Fungerar samverkan mer eller mindre bra med en specifik aktör och varför i sådana fall? Har du exempel på situationer då det fungerat extra dåligt eller bra?

Frågor om användandet av robotar...

- Vad är dina tankar om användningen av robotar vid arbetet med hemmasittande elever?
- Tror du att roboten har en positiv inverkan på elevens situation? Hur?
- Tror du att roboten har en negativ inverkan på elevens situation? Hur?
- Vad tror du att roboten gör med begreppet "hemmasittare"? Är man fortfarande hemmasittare om man deltar på undervisningen hemifrån?

Avslutningsvis

- Finns det något ytterligare du vill lägga till som inte lyfts under intervjun?